

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS
VANDENS ŪKIO IR ŽEMĖTVARKOS FAKULTETAS
Žemėtvarkos katedra

Valdas Čenys

ŪKININKŲ ŪKIŲ FORMAVOSI YPATUMAI ANYKŠČIŲ RAJONE

Magistrantūros studijų baigiamasis darbas

Studijų sritis: Technologijos mokslai

Studijų kryptis: Kraštotvarka

Studijų programa: Žemėtvarka

Akademija, 2006

Magistrantūros studijų baigiamojo darbo valstybinė kvalifikavimo komisija:

(Patvirtinta Rektorius įsakymu Nr. _____)

Pirmininkas: doc. dr. Jonas MILIUS, VILNIAUS UNIVERSITETAS

Nariai:

1. Doc. dr. Pranas ALEKNAVIČIUS, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS
2. E. doc. p. dr. Virginija GURSKIENĖ, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS
3. E. prof. p. dr. Leonas KATKEVIČIUS, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS
4. Doc. dr. Antanas MIKNIUS, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

Mokslinis vadovas: e. doc. p. dr. Audrius ALEKNAVIČIUS, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

Recenzentė: lekt. dr. Vilma KRIAUČIŪNAITĖ - NEKLEJONOVIENĖ, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

Katedros vedėja: e. doc. p. dr. Virginija GURSKIENĖ, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

Oponentas: lekt. dr. Laima TAPARAUSKIENĖ, LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

Darbo aprobacija

Tyrimų rezultatai, paskelbti mokslinėse konferencijose:

ČENYS, V. Ūkininkų ūkių formavimosi ypatumai Anykščių rajone. Iš: *Jaunasis mokslininkas 2006*: studentų mokslinė konferencija. – LŽŪU. Kaunas, 2006.

Tyrimų rezultatai paskelbti leidiniuose:

ČENYS, V. Ūkininkų ūkių formavimosi ypatumai Anykščių rajone. Iš: *Kompaktinė plokštelė*. 2006.

ŪKININKŲ ŪKIŲ FORMAVIMOSI YPATUMAI ANYKŠČIŲ RAJONE

Valdas Čenys

Santrauka

Per ilgus žemės reformos metus susikūrė daug mažų, neracionalių ūkių, kurių kiekvieną sudaro keli ar net keliolika sklypų. Siekiant atlaikyti konkurenciją, ūkius būtina stambinti, sudaryti sąlygas plėtoti efektyvesnei žemės ūkio gamybai. Racionalus žemės naudojimas galimas tik tada, kai ūkis užima kompaktišką, patogų naudoti žemės masę. Būtina gerinti ūkių struktūrą, skatinti ūkių stambinimą, pagerinti ūkių ekonominį gyvybingumą bei konkurencingumą, tuo pačiu išlaikant teritorijos ekologinį stabilumą, dirvožemio apsaugą.

Tyrimo objektu pasirinkta Anykščių rajono savivaldybės ūkininkų ūkiai. Atlikta ūkių dydžių analizė, bei išanalizuoti ūkininkų ūkių formavimosi ypatumai. Nustatyta, kaip keitėsi ūkininkų ūkių skaičius Anykščių rajone. Ištirta Anykščių rajone deklaravusių ūkininkų pasėlių plotai. Išanalizuota ūkininko ūkio registravimo tvarka bei išnagrinėta ūkininkų rėmimo galimybės.

Mokslinių tyrimų metu buvo išanalizuota moksliniai darbai, įstatymai bei teisės aktai susiję su darbo tema. Duomenys analizuojami literatūriniu, statistiniu projektiniu apskaičiuojamuoju metodu. Buvo atlikta ekspertų apklausa norint gauti duomenis apie ūkininkų ūkius. Atliekant tyrimą buvo surinkti, sugrupuoti, išanalizuoti, aprašyti bei pateikti diagramų ir lentelių pavidalu, pateiktos galutinės darbo išvados.

Prasminiai žodžiai: *ūkininko ūkis, žemės sklypo dydis, konsolidacija, žemėnauda, žemėvalda.*

PECULARITIES OF FARMERS FARM FORMATION IN ANYKSCIAI DISTRICT

Valdas Čenys

Summary

During the land reform there were established a lot of farms, composed of few plots. On purpose to withstand the competition, it is essential to enlarge plots, and make better conditions for farming. Rational land use is possible only if farm uses compact and comfortable land tenure. It is necessary to stimulate early retirement from farming, which may influence better farms economical structure. Stimulation of farm enlargement, consolidation of plots will improve competitiveness and economical efficiency of other farms.

The purpose of research – to investigate the formation of farmers farms in the Anyksciai district and to estimate current situation.

The object of the research - farmers farms of Anyksciai district. The analysis of farms size and the peculiarity of farmer's farms were accomplished. It was established how farmers farm number changes in Anyksciai district, and researched their farm areas of crop. In this master work was analyzed farmer farm registry trim and analyzed their maintenance possibilities.

During the scientific research was analyzed scientific works, laws, laws acts, which have connection with this work. Data is analyzed in literary way and statistical designed calculation method. Some Experts were asked to get data about farmer's farm. Various data were collected, grouped, analyzed and these data were described in charts and table contents, and offered the final work conclusions during this research.

Keywords: *farm, plot size, consolidation, land- tenure, land-ownership.*

TURINYS

Įvadas	7
1. Literatūros apžvalga	9
2. Tyrimo tikslai ir uždaviniai	24
3. Tyrimo metodika ir organizavimas	25
4. Anykščių rajono gamtinės ir geografinės sąlygos	26
5. Anykščių rajono ūkininkų ūkių žemėnaudų formavimosi tyrimas	29
5.1. Ūkininkų ūkių dydžių analizė	29
5.2. 2004 - 2006 m. deklaruotų pasėlių plotų analizė	32
6. Ūkininko ūkio registravimas	36
7. Ūkininkų rėmimas	42
7.1. SAPARD parama	43
7.2. Kaimo plėtros programa 2002 – 2006 m.	44
Išvados ir pasiūlymai	52
Literatūros sąrašas	53

IVADAS

Žmogui žemė yra gyvenamoji vieta, pagrindinė gamybos priemonė žemės ir miškų ūkio produkcijai išauginti, žaliavų šaltinis pramonei, teritorija ūkinei veiklai. Šios veiklos rezultatas - žemės ūkio naudmenos, statiniais, įrenginiais ir sodais užimta žemė.

Žmogaus pertvarkytos teritorijos turi būti naudojamos taip, kad nepažeistų ekologinių sistemų nepakenktų aplinkai.

Žemėtvarka - tai organizacinės priemonės, kuriomis siekiama pakeisti žemės naudojimo pobūdį tam tikra linkme. Įstatymai didesnes teises, tvarkant teritorijas, yra suteikę valstybei, todėl daugeliu atveju dominuoja valstybinė žemėtvarka. Žemės savininkas yra tik asmuo, turintis teisę disponuoti žeme, o jo valdymo teisė apribota įstatymų reikalavimais saugoti gamtos išteklius, dirvožemį ir žemės gelmes. Praeityje valstybė žemėtvarkos priemonėmis reguliavo tik nuosavybės santykius, tai yra, vykdė žemės reformas, žemių nusavinimą, valstybinės žemės išdalijimą nuosavybėn arba nuomai ir kt. Žemės reformų metu Lietuvoje keitėsi nuosavybės ir ūkininkavimo formos, ūkių dydžiai.

Istorijos eigoje buvo vykdomos žemės reformos. Kiekvienos reformos metu žemė buvo tvarkoma skirtingai. Ūkių kūrimosi procesas prasidėjo 1989 m. priėmus Valstiečių ūkio įstatymą. Atkūrus nepriklausomybę, paspartėjusios žemės reformos metu pradėjo kurtis ūkiai paremti private nuosavybe. Lietuvoje ūkininko ūkio dydis priklauso nuo to, kokią žemės plotą jis susigražino nuosavybėn. Tai sudarė sąlygas kurtis mažiems ir neracionaliems ūkiams. Dėl nekompaktiškų žemėnaudų mažėja žemės naudojimo ekonominis efektyvumas (Aleksavičius..., 2003). Žemės reformos metu Lietuvoje keičiasi ūkininkavimo formos. Susikūrė ir vis dar kuriasi daug naujų smulkių ūkių. Dauguma ūkių sunkiai prisitaiko prie rinkos ekonomikos sąlygų, sunkiai gali atlaikyti Europos Sąjungos senbuvų šalių ūkininkų ūkių konkurenciją. Išsiplėtusioje ekonominėje erdvėje, svarbu žinoti naujas ūkinės veiklos sąlygas. Yra reikalingas ūkių stambinimas, kadangi smulkūs ūkiai neišgyvens besiplečiančioje rinkoje (Petrauskaitė, 2004). Pirmasis Lietuvoje Žemės konsolidacijos bandomasis projektas, įvykdytas 2000 m. rugpjūčio-2001 m. gruodžio mėn. (Juškienė, 2003). Kai perspektyvines ūkių ribas formuojamos pagal žemės sklypų išdėstymo pakeitimo (žemės konsolidavimo) žemėtvarkos projektus, šiuose projektuose siūlomos žemės sklypų vietos ir ribų pakeitimus būtina pagrįsti ekonominiais skaičiavimais (Aleksavičius, 2001). Norint pasiekti efektyvaus ūkininkavimo, būtina racionaliai naudoti žemės ūkio paskirties žemę. Tad užtikrinti efektyvesnę žemės ūkio gamybą turi padėti ūkių žemėtvarkos darbai bei šių darbų metu parengti ūkių Žemėtvarkos projektai (Gurskienė, 2001).

Pastaraisiais metais ūkininkavimo rezultatams neigiamą įtaką darė ir bendra šalies žemės ūkio būklė: nebaigtas žemės nuosavybės įteisinimo procesas, nestabili žemės ūkio produktų rinka

(Matonienė, 2003)

Šio darbo tikslas – ištirti ūkininkų ūkių formavimosi ypatumus Anykščių rajone.

Tyrimo objektas – Anykščių rajono ūkininkų ūkiai. Mokslinių tyrimų metu buvo išanalizuota moksliniai darbai, įstatymai bei teisės aktai susiję su darbo tema, išanalizuota Anykščių rajono ūkininkų ūkiai. Tyrimas buvo atliktas naudojantis Anykščių rajono žemės ūkio skyriaus ūkininkų ūkių registro, Nacionalinės mokėjimo agentūros bei Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktais duomenimis. Duomenys analizuojami literatūriniu, statistiniu projektiniu apskaičiuojamuoju metodu. Buvo atlikta ekspertų apklausa norint gauti duomenis apie ūkininkų ūkius.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

Ūkininkų ūkių formavimosi ypatumams Anykščių rajone literatūros analizei panaudoti moksliniai tiriamieji straipsniai, Lietuvos Respublikos įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kiti norminiai dokumentai susiję su darbo tema.

Žemės reformos metu pradėjo kurtis nauji ūkiai, pagrįsti privačia nuosavybe. Ūkių kūrimosi procesas prasidėjo 1989 m. priėmus Valstiečių ūkio įstatymą. Lietuvoje ūkininko ūkio dydis priklauso nuo to, kokį žemės plotą jis susigražino nuosavybėn. Tai nulėmė smulkių ūkių, dažniausiai naudojamų asmeniniam ūkiui, susikūrimą. Stambių ūkių žemėnaudos išsidėsčiusios toli nuo ūkinių centrų, daug įsiterpusių smulkių naudotojų. Tokie ūkiai taip pat nėra racionalūs. Racionalia žemėnauda laikomi tokie ūkiai, kurie konkrečiomis gamtinėmis sąlygomis turi geriausias teritorines sąlygas žemės ūkio produkcijos gamybai didinti, efektyviai ūkininkauti bei darbo sąlygoms gerinti. Dėl žemės reformos metu galiojusių nuostatų ir teisės aktų žemės sklypai buvo grąžinami pagal buvusias ribas, taip, kaip jie buvo naudojami iki 1940 m. Žemę nuosavybėn galėjo susigražinti teisėti jos savininkai ir paveldėtojai. Kiekvienas žemės masyvas buvo dalinamas į dar smulkesnes dalis. Todėl sugražinti nuosavybėn žemės sklypai susiformavo gana smulkūs. 2003 m. sausio 1 d. privačios žemės ūkio veiklai naudojamos žemės sklypo vidutinis dydis sudarė 4,2 ha, o vienam savininkui tenka tik 6 ha žemės. Asmeninio ūkio žemės sklypai, privatizuojami daugiausiai faktiškai naudojamose vietose, yra dar smulkesni - 0,8 ha. Šie žemės sklypai dažniausiai suskaido buvusius laukus į kelias žemės valdas, kurios yra per smulkios konkurencingam žemės ūkiui kurti. Todėl valstybinės žemėtvarkos paskirtis - rengti žemėtvarkos projektus žemės naudotojų žemėnaudoms tvarkyti ir racionaliam žemės naudojimui organizuoti. Padėti plėtoti efektyvesnę, žemės ūkio gamybą turi žemėtvarkos darbai. Žemės sklypų naudojimo pagerinimas ir gamybos efektyvumo didinimas įmanomas vykdant konsolidacijos, žemės sklypų mainų, ūkių žemėnaudų plėtros žemėtvarkos projektus. Juos atliekant, galima pagerinti sklypų konfigūraciją bei suprojektuoti stambesnius žemės sklypus, sudaryti racionalaus ūkininkavimo sąlygas. Racionalus Žemės naudojimas galimas tik tada, kai yra sąlygos rentabiliai ūkininkauti, kai ūkis užima kompaktišką ir patogų naudoti žemės masę.

Lietuvoje ūkininkų ūkių registracija suaktyvinta 2003m. pradžioje. Remiantis G.Raulinaitytės straipsniu „Ūkininkų ūkių formavimosi ypatumai Kauno rajono Garliavos seniūnijoje“ konstatuojame, kad 2001 m. spalio 1 d. buvo užregistruoti 29,2 tūkst. ūkininkų ūkiai, jų bendrasis žemės plotas užėmė 501,8 tūkst. ha. 2002 m. sausio 1 d. buvo užregistruoti 29,6 tūkst. ūkininkų ūkių. Jų bendrasis valdomas žemės plotas užėmė 508,8 tūkst. ha. Manoma, kad registravimas suaktyvėjo dėl valstybės paramos teikimo registruotiems ūkininkų ūkiams bei galimybės gauti paramą Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. Tam įtakos turėjo Žemės ūkio ministro priimtas nutarimas Nr. 3D-298 „Dėl ūkininkų ūkių registravimo tvarkos" Paramą norintys gauti ūkininkai, privalo įregistruoti ūkininko ūkį bei

tvarkyti ūkio buhalterinę apskaitą. 2003 m. sausio 1 d. ūkininkų ūkiu registre buvo užregistruoti 43 173 ūkininkų ūkiai, o jiems priklausantis žemės plotas užėmė 612.483, 2003 m. sausio 1 d. Vidutinis įregistruoto ūkininko ūkio dydis Lietuvoje yra 14,7 ha. Remiantis kaimyninėse šalyse vykusių surašymų duomenimis, Lenkijoje vidutinis ūkio dydis yra 8,4 ha, Latvijoje -12,4 ha, Estijoje -12,7 ha. Kaimyninių šalių vidutiniai ūkių dydžiai nedaug skiriasi nuo Lietuvos. ES šalyse vidutinis ūkio dydis didžiausias Liuksemburge (45,4 ha), mažiausias – Graikijoje (4,4 ha). Lietuvoje 2003 m. pasėlių deklaravimui buvo pateiktos 53 784 deklaracijos, bendrasis deklaruotas plotas yra 1 563 800 ha. Lietuvoje apie 50 proc. turimos žemės ūkininkai nuomoja iš privačių asmenų, 20 proc. - iš valstybės. Lietuvoje žemės ūkio naudmenos sudaro vidutiniškai 95 proc. bendrojo deklaruoto ploto. Lietuvoje ūkininkų ūkio dydis priklauso nuo to, kokį žemės plotą jis susigražino nuosavybėn. Tai nulėmė smulkių ūkių, dažniausiai naudojamų kaip asmeninių, susikūrimą. Ūkininkų deklaravusių pasėlius, ūkių vidutinis dydis Lietuvoje 29,1 ha (Raulinaitytė, 2004).

Lietuvos ūkininkų ūkių dydžių problema detaliai išnagrinėta E. Petrauskaitės straipsnyje „Kauno apskrities ūkių dydžiai Europos Sąjungos šalių kontekste“. Vadovaujantis 2003 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio visuotinio surašymo rezultatais, 2003 metais Lietuvoje vidutinis ūkio dydis siekė tik 9,1 ha, ir tai sudaro tik pusę ES vidutinio ūkio dydžio (18,7 ha).

Kauno apskrities ūkių dydžiai ir jų palyginimas su ES šalių ūkiais. Šiuo metu Lietuvoje sparčiai kuriasi ūkininkų ūkiai. Jų daugiausia yra Vidurio Lietuvos rajonuose, kur geriausios sąlygos žemės ūkio veiklai ir intensyviausias žemės naudojimas. Siekiant sužinoti, kokios ūkininkavimo sąlygos yra Kauno apskrities ūkininkų ūkiuose, buvo analizuojamas ūkininkų ūkių registre įregistruotų ūkių žemės naudojimas.

Pagal žemės sklypų dydį galėtume spręsti ir apie sudarytas ūkininkavimo sąlygas. Žemės reformos metu vienam žemės savininkui dažniausiai buvo formuojamas vienas žemės sklypas. Dideli žemės sklypai, kurie tuo metu priklausė kolūkiams, buvo dalinami į smulkius ūkius ir gražinami žemės savininkams. Kauno apskrityje ūkininkams nuosavybės teise priklausanti žemė sudaro 50,9 proc., o nuomojama iš privačių asmenų - 37,9 proc. ir 11,2 proc. - iš valstybės (iš viso nuomojama žemė sudaro 49,1 proc.) (Petrauskaitė, 2004).

Analizuojant ūkininkų ūkius Radvytė nustatė, kad vidutinis sklypo dydis Kauno apskrityje tesiekia vos 8,1 ha, ir tai nepakankamai perspektyvu ūkiui steigti. Tai reiškia, kad ūkininkų ūkiai daugiausiai susideda iš kelių žemės sklypų ir neturi galimybių prijungti greta esančių dirbamos žemės sklypų.

Kauno apskrities rajonuose vidutinis sklypo dydis yra nuo 5 iki 14,5 ha, o vidutinis ūkio dydis siekia nuo 17,1 iki 39,5 ha. Iš čia matyti, kad dauguma ūkininkų ūkių yra atskiruose žemės sklypuose (Radvytė, 2003).

Rengiant žemės reformos žemėtvarkos projektus, žemės sklypai turi būti

projektuojami taisyklingų ribų, su privažiavimu. Jų ribos projektuojamos sutapatinant su keliais, melioracijos kanalais, upeliais, kitais situacijos kontūrais. Žemės sklypų ribos turi sutapti su stabiliais kraštovaizdžio kompleksais ir objektais, upių ir ežerų, kitų vandens telkinių krantais, miškų, valstybinės reikšmės kelių ir geležinkelių žemės ribomis, eiti upelių ar griovių viduriu, senomis ežiomis. Lygumose dirbamų laukų žemėnaudos turi būti projektuojamos tiesiomis linijomis, todėl projektuojami taisyklingos konfigūracijos sklypai. Žemėnauda turi sudaryti vientisą kompaktišką masivą, patogiai susisiekiantį su sodyba. Formuojant žemės sklypus, sudarančius žemėnaudą, vadovaujamasi galima sąnaudų ekonomija, dirbant žemę ar važiuojant į ją iš žemės savininko sodybos ar ūkinių pastatų (Daugalienė, 2003).

Naujai formuojami žemės sklypai turi sudaryti sąlygas racionaliai naudoti žemę ir nepabloginti ekologinių sąlygų taip pat veiklos sąlygų kitiems naudotojams. Esant būtinybei skaidomas vienas dirbamos žemės masivas. Formuojami žemės sklypai turi būti kompaktiški, stačiakampio arba panašios į jį formos ir racionaliai išdėstyti.

Vadovaujantis šiais pagrindiniais principais žemės reformos metu ir yra formuojami žemės ūkio paskirties žemės, miško ir kiti žemės sklypai. Tačiau dėl įvairių priežasčių ne visuose projektuose vienam savininkui suprojektuoti žemės sklypai sudaro racionalią žemėnaudą. Paprastai sugrąžinti nuosavybės žemės sklypai yra gana smulkūs (pagal 2003 m. sausio 1 d. valstybinės žemės apskaitos duomenis privačios žemės ūkio veiklai naudojamos žemės sklypo vidutinis dydis sudarė 4,2 ha) ir vienam savininkui tenka tik apie 6 hektarus žemės. Asmeninio ūkio žemės sklypai, privatizuojami daugiausiai faktiškai naudojamose vietose, yra dar smulkesni - vidutinis privačios asmeninio ūkio žemės sklypo plotas 2003 m. sausio 1 d. sudarė 0,8 ha plotą. Šie žemės sklypai dažniausiai suskaido buvusius laukus, pasižyminčius vienodomis ar panašiomis savybėmis, į kelias žemės valdas, kurios yra per smulkios konkurencingam ūkiui kurti. Žemės naudojimo fragmentiškumą dar labiau padidina tarp sugrąžintos natūra privačios žemės įsiterpę laisvos valstybinės žemės plotai. Pagal Lietuvos Respublikos žemės ūkio 2003 m. visuotinio surašymo duomenis matyti, kad Lietuvoje vyrauja smulkūs ūkiai. Vidutinis ūkio dydis, kuris yra 9,1 ha (tuo tarpu Latvijoje - 12,4 ha, Estijoje - 12,7 ha, Lenkijoje - 8,4 ha), mažesnis, negu buvo iki karo - 12,4 ha. Net du trečdaliai ūkių, kurie yra patys smulkiausi, turi iki 3 ha žemės, arba vidutiniškai po 2,2 ha. Iki 10 ha ūkiai daugelio šalių praktikoje laikomi smulkiais ūkiais. Lietuvoje tokių ūkių paskutinio surašymo metu buvo 230 tūkst., arba 83 proc. Vidutinių ūkių dydžiui priskiriami 10 - 50 ha dydžio ūkiai, kurių buvo 43 tūkst., arba 15 proc., o jų vidutinis dydis - 18,5 ha. Palyginus su 1930 m. surašymo duomenimis, pastebimas ūkių smulkėjimas - tuo metu daugiau kaip pusė visų ūkių buvo vidutiniai (52 proc.), o iki 5 ha ūkių buvo gerokai mažiau - apie 18 proc. (dabar - 62 proc.). Vadinasi, mūsų ūkiai tapo smulkesni, negu prieš 70 metų. Įregistruotų ūkininkų ūkių (jų buvo 45 tūkst.) vidutinis dydis siekė 28,2 ha žemės, šeimos ūkių

(jų surašyta 233 tūkst.) vidutinis dydis - 5,5 ha, žemės ūkio bendrovių, akcinių, uždarytųjų akcinių, kooperatinių bendrovių ir kitų kategorijų ūkių (jų buvo 0,6 tūkst.) vidutinis dydis labai įvairus, tačiau vidurkis - 483 ha.

Taigi akivaizdu, kad ūkiai Lietuvoje yra per smulkūs, siekiant mūsų ūkininkams konkuruoti ES rinkoje vienodomis sąlygomis. Todėl reikalinga imtis visų įmanomų priemonių žemėnaudų fragmentiškumo mažinimui.

Nekompaktiškos ūkių žemėnaudos taip pat yra atsitiktinių pirkimų ir nuomos rezultatas bei pasekmė įstatymų, reikalavusių grąžinti žemės sklypus natūra. Žemė grąžinama tokio dydžio sklypais, kiek tenka turėtos žemės vienam pretendentui, o ne tiek, kiek jis naudoja. Pirkdami ar nuomodami tokius žemės sklypus, ūkio subjektai siekia juos apjungti į didesnius laukus ar masyvus, tačiau ne visuomet tai įmanoma, jei greta yra kitas žemdirbys arba nėra sutarimo su žemės savininku. Ūkininkas, turėdamas 100 ha žemės, net ir stambiuose Vidurio Lietuvos rajonų laukuose naudoja ją per 5 - 6 vietas. Šios žemės plotai dažnai išsidėsto toli vienas nuo kito: vidutinis atstumas iš ūkio centro į šiuos žemės sklypus – 4 - 5 km. Dėl šių priežasčių per metus ūkiuose gamybos sąnaudos dėl padidėjusių išlaidų transportui ir mechanizuotiems lauko darbams prilygsta žemės nuomos mokesčiui. Siekiant konsoliduoti žemės sklypus dar žemės reformos metu, yra siūloma Žemės reformos įstatyme įrašyti teisę atlikti privačios žemės mainus su valstybine žeme: "Valstybinės žemės sklypai, į kuriuos piliečiai nėra pateikę prašymų atkurti nuosavybės teisę arba pirkti iš valstybės, gali būti mainomi į lygiaverčius privačios žemės sklypus. Jeigu mainomas valstybinės žemės sklypas reikalingas ūkininko ūkio žemėvaldos konsolidavimui ir jį naudoja mainomo privačios žemės sklypo savininkas". Be to, būtini aukštesnio lygio žemėtvarkos projektai, skirti ūkių žemėvaldų formavimui. Kaip žemės reformos darbų tąsa, jie turėtų būti rengiami valstybės lėšomis (Aleknavičius, 2002).

V. Uždavinienė ir L. Kriščiūnaitė teigia, kad norint mūsų ūkininkams Lietuvos gamybos ir rinkos sąlygomis pasiekti ES ūkininkų ūkių ekonominį pajėgumą, gamintojų kainoms nedidėjant, reikėtų gerokai daugiau dirbti žemės, kad padidėtų pajamų masė. Autorių skaičiavimais Lietuvos ūkininkų ūkiai, atitinkantys Europos Sąjungos ūkių ekonominį pajėgumą, dabartinėmis rinkos sąlygomis turėtų būti žymiai didesni. Siekiant turėti tiek pat pajamų, bet organizuojant skirtingos specializacijos gamybą, skiriasi. Antai, 4 EDV (EDV - tai ES valstybėse ūkių ekonominiam pajėgumui įvertinti naudojamas ūkių ekonominio pajėgumo vienetas, jo dydis 1200 eurų) vertinamas ūkio dydis, kai vyrauja kiaulių penėjimas, Lietuvos sąlygomis turi turėti 18 ha, kai galvijų penėjimas - 16 ha, o kai daržovių auginimas - tik 2 ha. Taip yra dėl to, kad žemės ūkio šakos yra nevienodai pelningos. Autorių skaičiavimais, priklausomai nuo ūkio specializacijos, Lietuvoje labai maži ūkininkų ūkiai yra iki 18 ha, maži - iki 40 ha, vidutiniškai maži - iki 70 ha ir vidutiniškai dideli - iki 235 ha. Didesni negu 660 ha (vyraujant nepelningam galvijų

penėjimui) - jau būtų labai dideli. Tačiau ir dabartinėmis rinkos sąlygomis ekonomiškai pajėgiais gali būti mažai žemės turintys daržininkystės, uogininkystės ūkiai.

Toliau V. Uždavinienė ir L. Kriščiūnaitė įvertinusios žemės ūkio naudmenų našumą teigia, kad ES sąlygomis Lietuvos ūkininkų ūkiai, priklausomai nuo jų specializacijos turėtų būti tokių dydžių:

1. Vidutiniškai mažas (8 - 16 EDV) našiose žemėse - nuo 14 iki 52 ha, mažiau palankiose ūkininkauti žemėse - nuo 70 iki 150 ha;
2. Vidutiniškai didelis (16 - 40 EDV) našiose žemėse - nuo 30 iki 130 ha, mažiau palankiose ūkininkauti žemėse - nuo 70 iki 380 ha;
3. Didelis (daugiau kaip 100 EDV) našiose žemėse - nuo 110 iki 330 ha, mažiau palankiose ūkininkauti žemėse - nuo 220 iki 945 ha.

Lietuvoje, esant prognozuojamoms produkcijos supirkimo kainoms, rentabilus ūkis, gaunantis per metus apie 15 - 20 tūkst. Lt pelno, Rytų zonoje atsižvelgiant į specializaciją, galėtų būti 50 - 80 ha dydžio, Vidurio Lietuvoje atitinkamai 20 - 50 ha dydžio ūkiai. Stambesni ūkiai Lietuvoje (20 - 60 ha dydžio) gauna vidutiniškai 14 proc. didesnę pelną negu 10-20 ha ūkiai ir 2 kartus daugiau negu ūkiai iki 5 ha. Panašios tendencijos pastebimos visose gamtinėse zonose. Apskaičiavus vienam ūkininko šeimos nariui tenkantį pelną paaiškėjo, kad daugiausia jo tenka visų zonų stambesniuose ūkiuose (Daujotis, 2001).

Tos nuomonės, kad Lietuvos ūkius reikia stambinti yra ir A. R. Daujotis (Daujotis, 2001). Jo teigimu minimali rentabilaus ūkio riba yra ūkis, kurio dydis yra apie 20 ha, bet kai kurie ūkiai to pasiekia ir būdami 10 ha ploto. Lietuvoje rentabilus ūkis, atsižvelgiant į specializaciją, galėtų būti 20 - 80 ha ūkis, optimalaus ūkio minimali riba yra apie 200 ha.

L. Lankelis atsižvelgdamas į žemės ūkio naudmenų našumą nustatė (Lankelis, The Influence... 2002), kad smulkūs ūkiai ypač dominuoja mažiau palankiose ūkininkauti teritorijose, o 20 -50 ha ūkiai sudaro tik 8 proc. tose teritorijose. Tuo tarpu palankiose ūkininkauti teritorijose tokio dydžio ūkių yra 16 proc. (Uždavinienė..., 2001).

D. Matonienė savo straipsnyje išnagrinėjo ūkininkavimo tipų ir dydžių vertinimą mažiau tinkamose ūkininkauti vietovėse. Mažiau tinkamose ūkininkauti vietovėse ūkininkauti rinkos sąlygomis ypač sudėtinga, nes daugelyje ūkių tradicinė žemdirbystė nuostolinga. Čia ūkinę veiklą lemia daug išskirtinių sąlygų. Tai maži žemės ūkio augalų derliai, nepalanki demografinė situacija, žemesnis ūkininkaujančiųjų profesinis pasirengimas, didesnis lėšų trūkumas pradinėms ūkio plėtros investicijoms, silpna socialinė ir techninė infrastruktūra, vyraujantys nedideli ūkiai ir kt. Pastaraisiais metais ūkininkavimo rezultatams mažiau tinkamose ūkininkauti vietovėse neigiamą įtaką darė ir bendra šiame straipsnyje ūkiai įvertinti pagal ekonominį ūkio dydį ES:

- Labai mažas - mažesnis nei 4 ha.

- Mažas - nuo 4 iki 8 ha.
- Vidutiniškai mažas - nuo 8 iki 16 ha.
- Vidutiniškai didelis - nuo 16 iki 40 ha.
- Didelis - nuo 40 iki 100 ha.
- Labai didelis - daugiau nei 100 ha.

Pagal santykinę kiekvienos ūkyje gaminamos produkcijos dalį bendrajame ūkyje nustatomas ūkininkavimo tipas.

Ryšiams tarp žemės ūkio naudmenų našumo balo ir gaunamo pelno pagal ūkininkavimo tipą nustatyti darbe taikomas dvinarės koreliacijos metodas.

Remiantis ES tipologija, analizuojami ūkininkų ūkiai suskirstyti pagal ekonominį dydį. Suskirsčius nustatyta, kad mažiau tinkamose ūkininkauti vietovėse analizuojami ūkiai dažniausiai yra vidutiniškai maži (38 proc.) ir maži (36 proc.).

Matyti, kad labai maži ūkiai sudaro 12 proc. Dideli ir labai dideli ūkiai pagal ekonominį dydį sudaro atitinkamai tik 3 proc. ir 1 proc. ūkių. Didėjant žemės ūkio naudmenų našumo balui, ūkio ekonominis dydis taip pat didėja. Vadinasi, didėjant žemės našumo balui arba, kitaip tariant, gerėjant žemės kokybei, ūkiai stambėja.

Pagal santykinę kiekvienos ūkyje gaminamos produkcijos dalį bendrame ūkio standartiniame gamybiniame pelne nustatomas ūkininkavimo tipas. Analizuojami ūkiai suskirstyti į keturis tipus pagal ES taikomą klasifikaciją. Taigi analizuojami Alytaus rajono ūkininkų ūkiai pagal specializaciją suskirstyti į tokius ūkius: javų; augalininkystės, išskyrus javus; mišrios gamybos (Matonienė, 2003)

Šiuo metu Lietuvoje sparčiai kuriasi ūkininkų ūkiai. Jų daugiausia yra Vidurio Lietuvos rajonuose, kur geriausios sąlygos žemės ūkio veiklai ir intensyviausias žemės naudojimas. Siekiant sužinoti, kokios ūkininkavimo sąlygos yra Kauno apskrities ūkininkų ūkiuose, buvo analizuojamas ūkininkų ūkių registre įregistruotų ūkių žemės naudojimas.

Pagal žemės sklypų dydį mes galėtume spręsti ir apie sudarytas ūkininkavimo sąlygas. Žemės reformos metu vienam žemės savininkui dažniausiai buvo formuojamas vienas žemės sklypas. Dideli žemės sklypai, kurie tuo metu priklausė kolūkiams, buvo dalinami į smulkius ūkius ir gražinami žemės savininkams.

Analizuojant ūkininkų ūkius nustatyta, kad vidutinis sklypo dydis Kauno apskrityje tesiekia vos 8,1 ha, ir tai nepakankamai perspektyvu ūkiui steigti. Tai reiškia, kad ūkininkų ūkiai daugiausiai susideda iš kelių žemės sklypų ir neturi galimybių prijungti greta esančių dirbamos žemės sklypų.

Todėl, norint efektyviai ūkininkauti, yra būtina sujungti žemes sklypus. Tai palengvintų ūkininkų ūkininkavimo sąlygas ir sumažintų darbo išlaidas. Paprastai ES valstybių ūkiai yra konkurencingesni nei Lietuvos ar Vidurio ir Rytų Europos ūkiai.

Ūkio dydį lemia kiekvienos šalies ekonominės, gamtinės bei istorinės sąlygos.

Atlikus ūkio naudojamo žemės ploto analize nustatyta, jog yra susiformavę labai įvairaus dydžio ūkininkų ūkiai. Nustatyta, kad 1997 m. dominavo 1,1-10 ha ūkiai, 2000 m. taip pat išlieka toks pat dominuojančio ūkio dydis (1,1 - 10 ha), o 2003 m. jau dominuoja 3,1 -20 ha ūkiai. Šiuo metu vidutinis ūkio dydis didėja, o tai reiškia, kad vyksta ūkių stambinimo procesas.

Analizuojant ES vidutinį ūkio dydį nustatyta, kad pagal Lietuvos Respublikos visuotinio surašymo rezultatus vidutinis ūkio dydis Lietuvoje (9,1 ha) prilygo tik Portugalijos vidutiniam ūkio dydžiui (9,3 ha)

ES Šalyse jau keli dešimtmečiai žemės ūkyje vyksta ūkių stambėjimo procesas. Mažėjant ūkių skaičiui, didėjo vidutinis ūkio dydis 1979 - 1980 m. vidutinis ūkio dydis ES buvo 12,6 ha, o 1997 m. - 18,4 ha, 2000 m. - 18,5 ha, o 2003 jau siekė 18,7 ha. ES šalyse vidutinis ūkio dydis labai skirtingas. Didžiausi vidutiniai ūkiai Didžiojoje Britanijoje - 67,7 ha, Danijoje - 45,7 ha, Liuksemburge - 45,4 ha ir Prancūzijoje - 42,0 ha, mažiausi - Graikijoje - 4,4 ha, Italijoje - 6,1 ha ir Portugalijoje - 9,3 ha. Per 1979 - 2003 m. laikotarpį mažiausiai ūkio dydis kito Didžiojoje Britanijoje, Švedijoje, Italijoje ir Graikijoje, daugiausiai - Vokietijoje, Portugalijoje ir Suomijoje.

Vidutinis ūkio dydis Lietuvoje nuo 1997 (7,57 ha) iki 2000 (7,65 ha) metų nežymiai didėjo, o nuo 2000 iki 2003 m. vidutinis ūkio dydis ryškiai padidėjo - iki 21,4 ha. Analizuojant vidutinius ūkių dydžius ES šalyse nustatyta, kad nuo 1997 iki 2003 m. vyksta nežymus ūkių stambinimas, kadangi stambūs ūkiai yra racionalesni ir juose efektyviau galima panaudoti materialinius, techninius bei darbo išteklius ir apsirūpinti pajamomis (Petrauskaitė, 2003).

Piliečių nuosavybės teisių į žemę, mišką ir vandens telkinius atkūrimo metu pagrindinis dėmesys buvo skiriamas žemės gražinimui, o ne racionalių žemėnaudų formavimui, todėl dabar dažniausiai vienas savininkas arba nuomininkas dirba žemę keliuose mažuose, netaisyklingos formos bei nutolusiuose vienas nuo kito sklypeliuose. Toks žemės dirbimas yra nepatogus ir neekonomiškas - sunku panaudoti žemės ūkio techniką atskirų sklypelių dirbimui, o ir nuvažiuoti dažnai tenka dešimtis kilometrų, norint apdirbti tam pačiam ūkininkui priklausančios žemės sklypelius. Tai labai apsunkina ūkininkaujančiųjų darbą, nesudaromos sąlygos konkurencingų ūkių kūrimui, daugelis individualių ūkininkų priversti užsiimti žemės ūkio gamyba tik savo asmeninių poreikių tenkinimui. Kaip teigiama K. Juškienės moksliniame straipsnyje „Kėdainių rajono žemės sklypų konsolidacija“ tinkamai įgyvendinama žemės konsolidacija prisideda prie žemės ūkio sektoriaus produktyvumo, efektyvumo bei konkurencingumo didinimo. Ji taip pat užtikrina darbo vietų sukūrimą kaime, sudaro geresnes sąlygas žemės tvarkymo darbams, prisideda prie aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių valdymo. Pirmasis Lietuvoje Žemės konsolidacijos bandomasis projektas, įvykdytas 2000 m. rugpjūčio - 2001 m. gruodžio mėn. Kėdainių rajono. Dotnuvos kadastro vietovėje pagal Danijos maisto, žemės ūkio ir žuvininkystės ministerijos žemės

konsolidacijos skyriaus ir Lietuvos nacionalinės žemės tarnybos prie ŽŪM finansuojamą programą.

Projekto metu pagrindinis dėmesys buvo skiriamas žemės sklypų perskirstymo pradžiai ir tam reikalingos teisinės bazės pagrindinių principų formavimui.

Žemės konsolidacijos bandomojo projekto Dotnuvoje viena iš pirmojo etapo dalių buvo parengiamasis tyrimas, vykdomas Lietuvos ir Danijos žemės konsolidacijos planuotojų.

Parengiamojo tyrimo metu vyko parengiamosios derybos su žemės savininkais projekto teritorijoje - iš viso su 79 žemės savininkais. Pirmosios derybos įvyko antro danų konsultantų vizito metu projekto teritorijoje 2000 m. spalio mėn. Po šių pirmųjų derybų kitas parengiamąsias derybas vedė vietiniai Lietuvos žemėtvarkininkai.

Visoje projektuojamoje teritorijoje žemė yra labai gera. Vietovė yra beveik ištisai lygi. Beveik visa teritorija yra naudojama Žemės ūkio produkcijai gaminti. Tokie atvejai daugelyje kitų Lietuvos teritorijų pasitaiko retai. Šioje teritorijoje nėra nei miškų, nei pelkių, bet vakarinėje dalyje yra didelis valstybinis miškas. Teritorijoje daugiausia auginami javai. Čia taip pat yra smulkus ploteliai su galvijų ganyklomis.

Atsižvelgiant į tai, kad projektuojamoje teritorijoje yra tik keli stambūs ūkininkai, sklypai yra dideli (20 - 30 ha). Žemės sklypai yra geros konfigūracijos, nežiūrint į tai, kad viename lauke gali būti 10 - 15 žemės savininkų.

Žemės savininkų apklausa leidžia nuspėti jų pageidaujamą žemės rinkos kainą. Daugelis galimų pardavėjų tikisi gauti apie 1000 Lt/ha už žemę. Tik keletas suinteresuoti parduoti brangiau - 2000 - 3000 Lt/ha. Galimi pirkėjai pasiruošę, mokėti apie 1000 Lt/ha. Kai kurie pirkėjai galėtų mokėti daugiau, jeigu žemės plotai bus didesni ir gero kontūringumo. 2000 m. gegužės-liepos mėn. vidutinė žemės ūkio paskirties žemės pirkimo-pardavimo kaina Kėdainių rajone buvo 1130 Lt/ha, o vidutinė žemės ūkio paskirties žemės nuomos kaina - 99 Lt/ha. Kėdainių rajone mažiausia žemės ūkio paskirties žemės pirkimo-pardavimo kaina buvo 700 Lt/ha, didžiausia - 1500 Lt/ha. Žemės ūkio paskirties žemės nuomos kainos atitinkamai buvo 60 Lt/ha ir 150 Lt/ha.

Analizuojant dirvožemio planus matyti, kad visoje teritorijoje žemės vertė yra vienoda, našumo balas - 50.

Reikšmingiausi faktoriai, kurie nulemia Žemės kainą yra:

- vidutinė žemės kaina;
- žemės sklypo dydis;
- dirvožemio vertė;
- drenažo būklė;
- geras ar blogas susisiektis su valstybiniais keliais.

Įgyvendinant žemės konsolidavimo projektą Dotnuvos kadastro vietovėje mažiausiai problemų buvo tarp privačių asmenų žemės pirkimo pardavimo klausimais. Valstybinė žemė šio

projekto teritorijoje buvo tvarkoma pagal naująjį Civilinį kodeksą. Kadangi nėra tvarkos, reglamentuojančios valstybinės žemės pardavimą piliečiams, tai žemės konsolidavimo projekte žemės sklypai buvo projektuojami pagal Žemės reformos įstatymo 10 straipsnyje numatytą eiliškumą, o valstybinės žemės sklypų pirkimo - pardavimo sutartys bus sudaromos laikantis Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių nekilnojamojo turto pardavimą.

Šis pirmasis žemės konsolidavimo projektas įgyvendinamas remiantis dabartiniais Lietuvos įstatymais, todėl žemės sklypų mainai ir laisvos valstybinio žemės fondo žemės pirkimas buvo sudėtingas.

2002 m. spalio mėnesį pradėtas vykdyti naujas Danijos - Lietuvos bandomasis projektas; „Žemės konsolidacija - instrumentas subalansuotai kaimo plėtrai“. Naująjį projektą numatoma vykdyti trijose skirtingose Lietuvos kaimo vietovėse, kurios bus atrenkamos pagal projekto sąlygose numatytus reikalavimus, iš kurių pagrindiniai: ūkininkauja stiprūs individualūs ūkininkai, norintys padidinti savo ūkių dydį, egzistuoja žemės sklypų fragmentacija (išsibarstymas), baigiamos atkurti piliečių nuosavybės teisės į žemę toje vietovėje, be to, yra likusios laisvos valstybinės žemės, funkcionuoja žemės rinka, didelis vietinių gyventojų ir vietinių valdžios institucijų iniciatyvumas bei poreikis vykdyti atitinkamas kaimo plėtros priemones (Juškienė, 2003).

Rengiant konsolidavimo projektus sprendžiami ūkių racionalių žemėnaudų formavimo, žemės sklypų išsidėstymo pertvarkymo klausimai. Racionalia žemėnauda laikome tokius ūkius, kurie konkrečiomis gamtinėmis sąlygomis turi geriausias teritorines sąlygas žemės ūkio produkcijos gamybai didinti, efektyviai ūkininkauti bei darbo sąlygoms gerinti. Dažniausiai pasitaikantis žemėnaudų trūkumas yra neracionalus žemėnaudos dydis. Taipogi ūkio stambinimo problemas gvildena V. Radvilė straipsnyje „Radviliškio rajono ūkio žemėnaudų analizė“. Pagal ūkininko ūkio žemės ūkio gamybos specializacijos modelių ir jų dydžio (pagal gamtines zonas) rekomendacijas perspektyvus ūkis turėtų gauti permetus apie 15 - 20 tūkst. Lt pelno. Vidurio Lietuvoje, priklausomai nuo specializacijos, tokie ūkiai privalo turėti ne mažiau kaip 20-50 ha žemės ūkio naudmenų. Žemės naudojimo bei žemės sklypų išsidėstymo rodikliai analizuoti panaudojant Radviliškio rajono žemėtvarkos skyriaus seniūnijose tvarkomą medžiagą apie deklaruojamus pasėlius.

Šiuo metu Lietuvoje sparčiai kuriasi ūkininkų ūkiai. Jų daugiausia yra Vidurio Lietuvos rajonuose, kur geriausios sąlygos žemės ūkio veiklai ir intensyviausias žemės naudojimas.

Žemės sklypų dydis atspindi žemės reformos metu sudarytas ūkininkavimo sąlygas. Vienam žemės savininkui dažniausiai buvo formuojamas vienas žemės sklypas.

Vidurio Lietuvos sąlygomis dėl melioracijos darbų, vienodų dirvožemių ir žemės naudmenų buvo sudaryti dideli žemės masyvai. Žemės sklypai reformos metu buvo suformuoti, šiuos masyvus

suskaidant. Taigi sąlygos žemės ūkio darbams pablogintos. Ūkininkai siekia nepatogumus likviduoti įsigydami arba nuomodami žemę. Ūkininkų ūkių nuomojama žemė Radviliškio rajone sudaro 63,4 proc. (50,5 proc. nuomojama iš privačių asmenų, 12,9 proc. - iš valstybės). Vidutinis sklypo dydis (10,3 ha) priklauso nuo teritorijos gamtinių-ekonominių sąlygų, jis nepakankamas perspektyviam ūkiui steigti. Todėl ūkis visais atvejais susidės iš kelių žemės sklypų.

Stambėjant ūkiams vidutinis žemės sklypo dydis išlieka toks pat (9 - 13 ha). Tai reiškia, kad ūkiai neturi galimybių didinti dirbamos žemės laukus, prijungiant greta esančius žemės sklypus. Lietuvoje vidutinis sklypo dydis 7,6 ha, Radviliškio rajone 10,3ha (1,3 karto didesnis). Šią problemą būtina spręsti rengiant žemėtvarkos projektus, tai yra, pertvarkant ir konsoliduojant didelį skaičių žemės sklypų, priklausančių keliems ar daugiau ūkininkų ar kitų žemės savininkų. Radviliškio rajone vidutinis ūkininko ūkio dydis 38,4 ha. Lietuvoje - 22,2 ha, tai yra 1,7 karto mažiau nei minėtame rajone. Atlikus analizę pagal ūkių naudojamą žemės plotą nustatyta., jog šiuo metu yra susiformavę labai įvairaus dydžio ūkininkų ūkiai. Dominuoja 3,1 - 20 ha ūkininkų ūkiai (Radytė, 2003).

Šiuo metu žemės ūkio gamyba užsiimantys asmenys susiduria su daugeliu problemų sprendami racionalaus žemės naudojimo ir efektyvaus ūkininkavimo klausimus. Garantuoti efektyvesnę žemės ūkio gamybą turi padėti žemėtvarkos darbai ir šių darbų metu parengti ūkių žemėtvarkos projektai. Rengiant minimus projektus, ypač ūkiams parenkant gamybos kryptis, nustatant optimalius žemės naudmenų plotus, pasėlių struktūrą ir kitus gamybos mastus, turi būti taikomi ekonominiai - matematiniai metodai. Tyrimo objektu pasirinkti Vidurio Lietuvos ūkininkavimo sąlygas atitinkantys ūkiai. V. Gurskienė moksliniuose darbuose atliko žemės naudojimo situacijos tyrimą Vidurio Lietuvoje. Tyrimo objektu buvo pasirinkti aštuoni rajonai. Išanalizuota reali privačios ir asmeninio ūkio žemės naudojimo situacija; žemės ūkio bendrovių padėtis, jų silpnumo priežastys; melioruotų žemės ūkio naudmenų būklė; pastatų statyba ir kelių poreikis kadastro vietovėse; žemės ūkio paskirties žemės rinkos situacija ir kiti klausimai. Minėta autorė kartu su J. Makausku Vidurio Lietuvos rajonuose atliko žemės ūkio paskirties žemės naudojimo analizę, nustatė ūkininkavimo sąlygas: žemės naudotojų pasirengimą ūkininkauti, apsirūpinimą pastatais, turimų žemės sklypų dydžius ir sodybos su gamybiniais pastatais padėtį sklypų atžvilgiu, žemės ūkio gamybos rodiklius (Gurskienė, 2002).

A. Miknius atliko žemės ūkio žemėnaudų formavimo analizę. Pagal autorių racionalia žemėnauda yra tokie ūkiai, kurie konkrečiomis gamtinėmis sąlygomis turi geriausias teritorines sąlygas žemės ūkio produkcijos gamybai didinti, efektyviai ūkininkauti bei darbo sąlygoms gerinti. Jis atliko privačių žemėnaudų vertinimą, atkreipiant dėmesį tiek į teigiamas, tiek į neigiamas suformuotų sklypų savybes. Pateikė pagrindines žemėnaudų charakteristikas bei dažniausiai pasitaikančius žemėnaudų trūkumus (Miknius, 1998).

Pastaraisiais metais Lietuvoje mažėja pasėlių plotai, daug ariamosios žemės dirvonuoja. V. Brusokaitė - Stravinskienė analizuodama ariamosios žemės naudojimo pokyčius Vidurio Lietuvoje nustatė, veiksnius darančius poveikį ariamosios žemės naudojimui Lietuvoje, atliko realios situacijos tyrimą keturiuose Vidurio Lietuvos rajonuose. Ji apskaičiavo apleistos žemės plotus, nustatė žemės nenaudojimo priežastis. Pagrindinės iš jų - melioracijos sistemų defektai, mažos ūkinės vertės žemės, nepalanki ūkių struktūra (Brusokaitė, 2002).

V. Sudonienė išanalizavo ūkininkų ūkių ir žemės ūkio įmonių pasėlių struktūrą Lietuvoje 2000-2001 m. Pateikė, pagal nuosavybės formas ir auginamas kultūras, deklaruotą 2001 m. ir augintų 2000 m. pasėlių plotus (Sudonienė, 2002).

Pastaruoju laikotarpiu, t.y. Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą, vis labiau aktualus tampa ūkių konkurencingumo klausimas. Savaime suprantama, kad pats pirmasis žingsnis ūkininkavimo sėkmės link yra reikiamas dirbamos žemės plotas, kurį sudarantys žemės sklypai jeigu jų yra ne vienas, o keletas) sujungti į racionalią, kompaktišką žemėnaudą. Šiuo metu priimami teisės aktai būtent ir pabrėžia racionalios ūkio žemėnaudos formavimo svarbą.

Pagal pagrindines Europos Sąjungos Bendrosios žemės ūkio politikos reformos nuostatas, kur ypač didelis dėmesys skiriamas kaimo vietovių pertvarkymui ir plėtrai, o taip pat atsižvelgiant į daugelį metų vykdomos žemės konsolidacijos proceso pokyčius Europos Sąjungos valstybėse, galima teigti, jog be tiesioginio tikslo - žemės sklypų pertvarkymo, suformuojant racionalesnes ūkių žemėnaudas, žemės konsolidacija gali pasitarnauti kaip instrumentas subalansuotai kaimo plėtrai.

Atkūrus nepriklausomybę 1991 m. birželio 18 d. priimtas LR įstatymas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ (Lietuvos...sąlygų, 1991). Jame yra nustatytos sąlygos ir tvarka piliečiams, atkuriant nuosavybės teises į tą nekilnojamąjį turtą, kuris pagal TSRS įstatymus buvo nacionalizuotas. Šis įstatymas buvo patikslintas ir priimtas 1997 m. liepos 1 d. ir pavadintas „Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas“ (Lietuvos...atkūrimo, 1997). Priėmus šiuos įstatymus šalyje buvo pradėtas nuosavybės teisių atkūrimas bei žemės nuosavybės ir naudojimo santykių pertvarkymas. Lietuvoje vyksta ūkių restruktūrizavimas ir turėtos žemės grąžinimas teisėtiems savininkams. Pagal įstatymus nuosavybės teisės atkuriamos į žemę bei jos priklausinius, mišką ir vandens telkinius.

Lietuvos Respublikos žemės įstatymas priimtas 1994 m. balandžio 26 d. Šis įstatymas nustato žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius Lietuvos Respublikoje. Žemės santykiai reguliuojami taip, kad būtų sudarytos sąlygos gyventojų poreikių tenkinimui, visų ūkio šakų racionaliam teritoriniam išdėstymui ir plėtojimui, gamtinės aplinkos išsaugojimui ir gerinimui, racionaliam žemės naudojimui, žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo teisės apsaugai. Visa žemė Lietuvos Respublikoje nuosavybės teise priklauso tik Lietuvos

Respublikos piliečiams ir valstybei. Nacionaliniams ir užsienio subjektams leidžiama įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus, reikalingus jų -tiesioginei veiklai skirtiems pastatams ir įrenginiams statyti bei eksploatuoti (Lietuvos..., 1994).

Taip pat šis įstatymas nustato žemės naudojimo sąlygas, naudotojų teises bei pareigas, žemės savininkų disponavimo žeme būdus, žemės paėmimo visuomenės poreikiams sąlygas, valstybinės žemėtvarkos turinį, ginčų dėl žemės sprendimo tvarką. Šiuo metu jis yra netekęs galios.

Siekiant, kad žemės ūkio paskirties žemė būtų naudojama racionaliai, buvo parengta Žemės įstatymo nauja redakcija, kuri 2004 m. sausio 27 d. buvo patvirtinta Seime. Pagal ją racionali žemėnauda laikomi tokie ūkiai, kurių teritorinės formos ir vidaus struktūra sudaro palankias sąlygas ekonomiškai efektyviai ūkio veiklai plėtoti, taikant pažangias gamybos technologijas ir užtikrinant aplinkos apsaugos reikalavimus. Šio įstatymo naujoje redakcijoje žemės konsolidacija apibrėžiama kaip sudėtinė Žemės tvarkymo dalis, kurios metu atliekamas kompleksinis žemės sklypų pertvarkymas, kuomet keičiamos jų ribos ir vieta pagal parengtą žemėtvarkos projektą, siekiant sustambinti žemės sklypus, suformuoti racionalias žemėnaudas ir pagerinti jų struktūrą, sukurti reikiamą infrastruktūrą ir įgyvendinti kitus žemės ūkio ir kaimo plėtros bei aplinkos apsaugos politikos tikslus ir uždavinius (Lietuvos..., 2004).

Žemės santykiai reguliuojami taip, kad būtų sudarytos sąlygos gyventojų poreikių tenkinimui, visų ūkio šakų racionaliam teritoriniam išdėstymui ir plėtojimui, gamtinės aplinkos išsaugojimui ir gerinimui, racionaliam žemės naudojimui, žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo teisės apsaugai.

Žemės nuosavybė - tai žemės savininko teisė valdyti jam priklausančią žemę, ja naudotis ir disponuoti. Įgyvendindamas savo teises, žemės savininkas neturi pažeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, kitų asmenų teisių ir laisvių. Visa žemė Lietuvos Respublikos nuosavybės teise priklauso Lietuvos Respublikos piliečiams, valstybei ir užsienio šalių piliečiams. Žemės įstatyme numatyta, jog žemės savininkas turi teisę: Parduoti, palikti testamentu, dovanoti, įkeisti, mainyti, išnuomoti žemę arba jos dalį, leisti laikinai ja naudotis kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims, laikydamasis įstatymų nustatytos tvarkos. Užsiimti bei leisti kitiems asmenims žemės sklype užsiimti įstatymų nedraudžiama ūkine veikla. Nustatyti savo žemės sklype žemės servitutus. Įstatymų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka gavęs leidimą, pakeisti pagrindinę tikslinę naudojimo paskirtį. Reikalauti panaikinti arba pakeisti žemės naudojimui, žemės teritoriniam tvarkymui ar veiklai nustatytas sąlygas ir apribojimus, žemės servitutus. Kreiptis į teismą dėl žemės nuosavybės teisių pažeidimo, gauti kompensaciją už jo veiklai ar turtui šiuo pažeidimu padarytus nuostolius. Naudoti privataus žemės sklypo teritoriją ūkinei ir kitai veiklai, nepažeisdamas nustatytos pagrindinės žemės

naudojimo paskirties, specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų, veiklos apribojimų ir žemės servitutų. Naudoti savo ūkio reikalams (ne pardavimui) žemės sklype esančias naudingąsias žemės gelmių savybes, požeminį ir paviršinį vandenį, naudingąsias iškasenas, laikydamasis įstatymų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytųjų eksploatavimo ir apsaugos reikalavimų. Disponuoti savo žemės sklype išauginta produkcija ir iš šio žemės sklypo gautomis pajamomis (Žemės..., 2004)

Lietuvos respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinasis įstatymas priimtas 2003 m. sausio 28 d., nauja šio įstatymo redakcija 2004 m. liepos 15 d. Įstatymo tikslas - užtikrinti, kad Lietuvos nacionalinis turtas - žemės ūkio paskirties žemė - būtų naudojamas racionaliai, būtų skatinama žemės rinka ir konkurencingas žemės ūkis, sudarytos sąlygos racionalių ūkių žemėvaldų suformavimui bei žemės konsolidacijai. Šiame įstatyme nustatytas maksimalus įsigyjamų nuosavybės teise žemės ūkio paskirties žemės plotas, reglamentuotas valstybinės žemės ūkio paskirties žemės perdavimas bei pirmumo teisės pirkti parduodamą žemės ūkio paskirties žemės sklypą. Asmenys gali įsigyti tiek žemės, kad bendras vienam asmeniui priklausantis iš valstybės ar kitų asmenų įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas būtų ne didesnis kaip: fiziniam asmeniui - 300 ha. Asmuo, iki šio įstatymo įsigaliojimo įsigijęs didesnę kaip 300 ha žemės ūkio paskirties žemės plotą, pagal šį įstatymą žemės ūkio paskirties žemės įsigyti negali; juridiniam asmeniui - 2000 ha.

Šiame įstatyme buvo siekiama suprastinti žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo tvarką, atsisakyti nepagrįstų apribojimų įsigyti ir disponuoti žemės ūkio paskirties žeme, įtvirtinti lengvatas įsigyti žemės ūkio paskirties žemę asmenim, profesionaliai užsiimantiems žemės ūkio veikla suinteresuotiems kurti konkurencingus ūkius, konsoliduoti žemės sklypus (Lietuvos...ūkio, 2004).

Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo įstatymo pakeitime panaikintos išimtinės teisės ūkininkams įsigyti žemės ūkio paskirties žemę, nes užsiimti žemės ūkio veikla, naudoti žemės ūkio paskirties žemę turi teisę ir asmenys, neįregistravę ūkininko ūkio ir neturintys kvalifikacinio pasirengimo ūkininkauti pažymėjimo. Iš dalies tai padidina žemės ūkio paskirties žemę įsigyjančių skaičių ir tokiu būdu skatinama žemės ūkio rinka sudaro sąlygas žemės konsolidacijai. Tačiau išlika nustatytos pirmumo teisės įsigyti valstybinę ir privačią žemę. Lietuvoje ūkininko ūkio dydis priklauso nuo to, kokią žemės plotą jis susigrąžino nuosavybėn. Tai nulėmė smulkių ūkių, dažniausiai naudojamų asmeniniam ūkiui, susikūrimą. Stambių ūkių naudojama žemė išsidėsčiusi toli nuo ūkinių centrų, daug įsiterpusių kitų žemės naudotojų sklypų. Tokie ūkiai taip pat nėra racionalūs. Nustatyti reikalavimai, kurie taikomi įsigyjant valstybės, savivaldybių ir privačią žemės ūkio paskirties žemę pirkimo, mainų ir kitais būdais (Lietuvos...ūkio, 2004).

Žemės ūkio ir kaimo plėtrai itin reikšmingas Lietuvos Respublikos Ūkininko ūkio

įstatymas, priimtas 1999 m. gegužės 4 d. Šis įstatymas nustato ūkininko teisinį statusą, ūkininko ir jo partnerių veiklos pagrindus, ūkininko ūkio įregistravimo bei išregistravimo sąlygas ir tvarką, ūkininkui teikiamą valstybės paramą. Ūkininkas - fizinis asmuo, kuris vienas arba su partneriais verčiasi žemės ūkio veikla ir miškininkyste, o jo ūkis yra įregistruotas Ūkininkų ūkių registre. Ūkis apibrėžiamas kaip teisinių santykių dalyvis, neturintis juridinio asmens teisių. Ūkininkas žemės ūkio veiklai naudoja nuosavybės teise turimą ir (arba) nuomos, panaudos ar kitais pagrindais valdomą žemės ūkio paskirties, miško žemę bei vandens telkinius (Lietuvos...ūkio, 1999). Be šio įstatymo priėmimo ūkininko ūkis ir jo veikla nebuvo tiksliai reglamentuota. Įvairiuose teisės aktuose vartojama sąvoka "ūkininko ūkis" neturėjo įstatyminio pagrindo. Įstatyme "ūkis" apibrėžiamas kaip teisinių santykių dalyvis, neturintis juridinio asmens teisių. Ūkis gali turėti neribotą skaičių ūkio narių. Įstatymas nustato, jog ūkyje nesteigiant įmonės galima vykdyti žemės ūkio veiklą, taip pat kitokią įstatymais neuždraustą veiklą. Žemės ūkio veikla pagal šį įstatymą apibrėžiama kaip "ūkio veikla, apimanti žemės, miškų ir vidaus vandenų ūkio produktų gamybą, savo ūkyje pagamintų produktų perdirbimą, realizavimą ir paslaugas šiai veiklai". Valstybė sudaro teises ir ekonomines sąlygas ūkių atkūrimui ir įkūrimui bei ūkininkavimui - gyvenimo būdo, dvasinių, kultūrinių ir gamtos vertybių kaime išsaugojimo pagrindu.

Ūkiui priskiriamas turtas - žemė, miškas, vidaus vandenys ir kitas nekilnojamas turtas, kuris nuosavybės teise priklauso ūkininkui, taip pat kuris nuosavybės teise priklauso jo šeimos nariams bei kitiems ūkio nariams ir kuri šie asmenys sutarčių pagrindu perdavė valdyti ir naudotis ūkiui. Ūkio turtui priskiriamas ir nuomos bei kitais sutartiniais pagrindais valdomas ir naudojamas turtas.

Priėmus Ūkininko ūkio įstatymą buvo priimti ir poįstatyminiai aktai. Tai žemės ūkio ministro nutarimas Nr. 3D-298 „Dėl ūkininkų ūkių registravimo tvarkos“, kuriuo patvirtino ūkininko veiklos buhalterinės apskaitos tvarką. Ši tvarka nustato, jog ūkininkai, gaunantys ar pageidaujantys gauti valstybės paramą, įskaitant ES paramos fondų teikiamą paramą, privalo tvarkyti ūkininko ūkio veiklos buhalterinę apskaitą. Ūkininkas, tvarkant buhalterinę apskaitą turi dvi pasirinkimo galimybes: vadovaujantis bendraisiais buhalterinės apskaitos pagrindais arba vadovaujantis suprastinta apskaitos sistema. 1999 m. gruodžio 29 d. žemės ūkio ministras patvirtino ūkininko ūkio registravimo pažymėjimų įsigijimo, naudojimo ir likvidavimo tvarką (Dėl...tvarkos, 2003).

Fizinis asmuo gali įsigyti nuosavybės teise žemės ūkio paskirties žemę, jeigu jis yra įregistravęs ūkininko ūkį arba turi Vyriausybės įgaliotos institucijos išduotą kvalifikacinį pasirengimo ūkininkauti pažymėjimą. Juridinis asmuo gali įsigyti žemės ūkio paskirties žemę nuosavybės teise, jeigu per pastaruosius 2 metus ne mažiau kaip 50 proc. pajamų jis gauna iš

žemės ūkio veiklos.

2003 m. vasario 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos žemės ūkio paskirčiai (veiklai). Valstybinės žemės ūkio paskirties žemės sklypus pirkti gali Lietuvos Respublikos piliečiai, o nuomotis - Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys. Pagal šį nutarimą žemės ūkio veiklai parduodami ir išnuojami kaimo vietovėje esantys, Žemės reformos žemėtvarkos projektuose ar kituose teritorijų planavimo dokumentuose suformuoti ir įregistruoti Nekilnojamojo turto registre valstybinės žemės sklypai. Valstybinės žemės sklypai žemės ūkio veiklai išnuojami aukciono būdu (Dėl... paskirčiai, 2003).

2003 m. balandžio 4 d. Žemės ūkio ir aplinkos ministras patvirtino Žemės sklypų formavimo rengiant žemėtvarkos projektus taisyklės. Jos reglamentuoja žemės sklypų ribų formavimą projektuojant naujus žemės sklypus, keičiant gretimų žemės sklypų ribas (atliekant amalgamaciją), padalijant žemės sklypą į du ar daugiau sklypų, atidalijant vieną ar daugiau žemės sklypo dalių iš bendrosios nuosavybės teise valdomo žemės sklypo, sujungiant du ar daugiau žemės sklypų į vieną žemės sklypą. Taisyklėse žemės sklypo formavimu laikomas jo ribų projektavimas rengiant žemėtvarkos projektą, kai yra apskrities viršininko administracijos žemėtvarkos skyriaus išduotos projektavimo sąlygos (Žemės...taisyklės, 2003).

2002 m. birželio 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas. Šis Įstatymas nustato bendruosius žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus. Žemės ūkio ir kaimo plėtra ekonominiu, ekologiniu, socialiniu ir etninės kultūros požiūriu yra valstybės prioritetinės sritys. Žemės ūkio ir kaimo plėtros valstybės politika nustatoma Seimo ir Vyriausybės tvirtinamuose strateginiuose žemės ūkio ir kaimo plėtros dokumentuose. Nustatant ir įgyvendinant valstybės žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką, siekiama šių tikslų: sukurti orientuotą į rinką, kooperuotą, efektyvų ir konkurencingą žemės ūkio sektorių; sudarant sąlygas didėti žemės ūkio veiklos subjektų pajamoms, užtikrinti kaimo vietovių gyventojų gyvenimo lygį individualioms socialinėms, ekonominėms ir kultūrinėms reikmėms tenkinti; tolygios ir įvairiapusės kaimo ūkinės plėtros ir socialinės ekonominės sanglaudos kaimo vietovėse, sudarant sąlygas gerinti kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybę; užtikrinti, kad į rinką būtų teikiami saugūs ir geros kokybės bei plataus asortimento žemės ūkio ir maisto produktai; plėtoti eksportą; užtikrinti kuo didesnę apsirūpinimą savos gamybos žemės ūkio ir maisto produktais; plėtoti šalies subalansuotą maisto ūkį, kurio svarbiausia integruota dalis yra žemės ūkis; tausoti aplinką taikant agrarinės aplinkosaugos bei miškininkystės priemones ir skatinti subalansuotą atsinaujinančių gamtos išteklių naudojimą (Lietuvos...plėtros, 2002).

2. TYRIMO TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Šio darbo tikslas - ištirti ūkininkų ūkių formavimosi ypatumus Anykščių rajone.

Ši tema turi keletą sprendimo aspektų, kurie negali būti nagrinėjami vienu metu, todėl pateikiami ir tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti, kaip keitėsi ūkininkų ūkių skaičius Anykščių rajone.
2. Ištirti Anykščių rajone deklaravusių ūkininkų pasėlių plotus.
3. Ištirti susikūrusius ūkininkų ūkius Anykščių rajone.
4. Išanalizuoti ūkininko ūkio registravimo tvarką.
5. Išnagrinėti ūkininkų rėmimo galimybes.

3. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Šis tyrimas yra teorinis, todėl jį atliekant buvo remtasi literatūriniu, statistiniu bei loginės analizės metodais. Teorinis pažinimas remiasi tuo, kad empiriniai faktai gali būti paaiškinti jau esama teorija.

Tyrimo objektas – Anykščių rajono ūkininkų ūkiai. Mokslinių tyrimų metu buvo išanalizuota moksliniai darbai, įstatymai bei teisės aktai susiję su darbo tema, išanalizuota Anykščių rajono ūkininkų ūkiai. Tyrimas buvo atliktas naudojantis Anykščių rajono žemės ūkio skyriaus ūkininkų ūkių registro, Nacionalinės mokėjimo agentūros bei Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktais duomenimis. Duomenys analizuojami literatūriniu, statistiniu projektiniu apskaičiuojamuoju metodu. Buvo atlikta ekspertų apklausa norint gauti duomenis apie ūkininkų ūkius. Atliekant tyrimą buvo surinkti, sugrupuoti, išanalizuoti, aprašyti bei pateikti diagramų ir lentelių pavidalu, pateiktos galutinės darbo išvados.

4. ANYKŠČIŲ RAJONO GAMTINĖS APLINKOS APIBŪDINIMAS

Kraštovaizdis

Anykščių rajonas yra vienas didžiausių respublikoje (1764,9 kv. km). Rajono centras - Anykščiai (nuo Utenos - 52 km, 11964 gyventojai). Miestas išsikūręs abiejose Šventosios upės pusėse. Rajone yra 76 ežerai, iš jų didžiausias - Rubikių, turintis 16 salų. Beveik 30 proc. teritorijos - 525,97 kv. km - apaugusi miškais. Rajone aptikti ir naudojami kvarcinio smėlio klodai.

Anykščių rajonas plyti Aukštaičių aukštumos vakarinėje nuošlaitėje - Vakarų Aukštaičių plynaukštėje. Reljefas itin nevienodas. Storių kalvų viršūnės iškyla iki 194 metrų virš jūros lygio, tuo tarpu Šventosios vaga žemiau Kavarsko įsigraužia net 134 metrų giliau ir tėra vos 60 metrų virš jūros lygio.

Geologiniu - geomorfologiniu požiūriu Anykščių rajonas yra vienas iš vertingiausių ir įdomiausių Lietuvoje. Šventoji ir jos intakai - Šlavė, Varis, Virinta ir kiti upeliai per tūkstančius metų išgraužė gilius slėnius ir atidengė tolimoje geologinėje praeityje suklostytus žemės sluoksnius; Vetygalos ir Daumantų atodangos atskleidė seniausius devono sluoksnius, kuriuose matosi ir svarbiausio Anykščių krašto gelmių turto - kvarcinio smėlio – sluoksniai.

Rajono reljefas yra gana įvairus. Daugiau kaip pusė žemės ūkio naudmenų (52,7 proc.) yra lyguminio arba kiek banguoto, trečdalis (apie 29,1 proc.) – banguoto reljefo. Kalvotas reljefas sudaro apie 18,2 proc. teritorijos.

Žemės ūkio naudmenose daugiausia velėninių jaurinių (48,4 proc.), nemažai velėninių jaurinių glėjiškų (30,3 proc.) dirvožemių. Eroduotų yra apie 10 proc.. Pagal mechaninę sudėtį daugiausia priesmėlių (57,8 proc.)

Vyraujantys dirvožemiai

Anykščių rajonas yra Baltijos aukštumų zonoje. Ši zona yra daugiausiai nutolusi nuo jūros ir čia kontinentalesnis klimatas, bet visoje zonoje klimato ir ypač mikroklimato sąlygos nėra vienodos.

Zonos reljefas dažniausiai smulkiai kalvotas, dirvodarinės uolienos gana įvairios ir tai lemia sudėtingą dirvožemio dangos struktūrą. Zonos dirvožemiai ne tokie humusingi kaip kitur Lietuvoje. Čia daug kur vyksta erozija. Anykščių rajone išskirti šie dirvožemių rajonai:

1. Baltijos aukštumų vakarų plynaukštės priesmėlių ir smėlingų priemolių karbonatingųjų glėjiškųjų išplautžemių rajonas. Tai pereinamasis rajonas tarp Vidurio Lietuvos žemumos ir Baltijos aukštumų zonų.

Rajono reljefas vakarinėje dalyje – daugiausia banguotos lygumos, rytinėje dalyje pereina į

banguotą, kalvotą. Tačiau bangų šlaitai dažniausiai nuolaidūs, retas upių ir upelių tinklas, todėl čia daug kur palankios sąlygos įmirkti dirvožemiams. Čia daugiausia paplitę glėjiškieji išplautžemiai. Nuotakesnėse, geriau drenuojamose vietose yra įmirkę paprastieji korbanatingieji išplautžemiai.

Dirvožemio dangos struktūrose dažniausiai pasitaiko minėtų dirvožemių kombinacijų. Vakarinėje rajono dalyje yra karbonatingųjų glėjiškųjų rudžemių. Žemiausiose vietose paplitę šlynžemiai ir durpžemiai. Statesni šlaitai kai kur yra paveikti erozijos.

Dirvožemio danga margoka, vietomis marga, mažai kontrastiška, kai kur kontrastiška.

Dirvožemiai yra tinkami auginti žemės ūkio augalams. Šiuo požiūriu rajonas yra vienas iš geresnių Baltijos aukštumų zonoje ir žemės ūkio naudmenos įvertintos 37 – 42 našumo balais.

2. Baltijos aukštumų šiaurinės dalies smėlingų priemolių prisotintųjų balkšvažemių rajonas. Šiame rajone ryškiau pasireiškia kontinentalumo įtaka, trumpesnis vegetacijos periodas, karštesnės vasaros, šaltesnės žiemos. Kalvotas šio rajono reljefas, dirvodarinės uolienos susiformavo galinėse morenose. Todėl čia reljefo elementai smulkūs ir sudėtingi, nemažai akmenuotų plotų. Rajone daug uždarytų didelių duburių, kuriuose slūgso ežerai, didesni ar mažesni durpžemių plotai.

Dirvožemio danga labai sudėtinga. Čia daugiausia yra paplitusių dirvožemių kombinacijų, kuriose vyrauja smėlingų priemolių bei priesmėlių pasotintieji balkšvažemiai su mažesniais paprastųjų išplautžemių plotais. Žemiausiose reljefo vietose paplitę šlynžemiai ir durpžemiai. Didelė dalis balkšvažemių yra įvairiu laipsniu nuardyti. Dauguma dirvožemių akmenuoti. Agrocheminės savybės labai įvairios: dalis dirvožemių rūgštūs, juos reikia kalkinti. Dirvožemių danga labai marga ir labai kontrastiška. Žemės ūkiui šis rajonas nepalankus. Žemės ūkio naudmenos įvertintos 31 – 35 balais.

Ateityje dalį dirvožemių, ypač nuardytų, reikėtų apsodinti mišku. Šiame gražaus kraštovaizdžio rajone ateityje galima plėsti kaimo rekreacinę žemdirbystę, turizmą.

3. Šventosios ir Neries upių priekrančių smėlžemių ir jaurazemių rajonas. Šis gana ištįsęs sudėtingos konfigūracijos rajonas iš kitų išskirtinas dėl itin skirtingo dirvožemio dangos, reljefo pobūdžio, reikšmės gamtosaugai ir rekreacijai. Šio rajono reljefo dirvodarinių uolienų pobūdžiui, kraštovaizdžiui didžiausios reikšmės turėjo Šventosios ir Neries upės bei jų intakai.

Rajono reljefas daugiausia yra banguotas arba mažai kalvotas ir išraižytas gausių intakų slėnių. Dirvodarinės uolienos aliuviniai ir fliuvoglacialiniai smėliai, vietomis žvyrai. Upių slėnių šlaituose daug kur yra moreninių smėlingų priemolių.

Teritorija padengta smėlžemiais, glėjiškaisiais jaurazemiais arba jų kombinacijomis. Upių slėniuose neplačiais ruožais yra paplitę smėlio salpžemiai. Dirvožemio danga – margoka ir kontrastiška.

Žemės ūkio požiūriu čia dirvožemiai yra menkaverčiai (27 – 31 našumo balai) ir didesnė jų dalis yra apaugę miškais, krūmais. Šis rajonas jau dabar yra vertingas rekreacijos požiūriu.

Apsaugojus upes ir vandens telkinius nuo taršos, jo reikšmė gerokai padidėtų.

4. Neries žemupio plynaukštės priesmėlių, smėlingų priemolių paprastųjų ir glėjiškųjų išplautžemių rajonas. Rajono reljefas mažai ir vidutiniškai banguotas, išraižytas Neries ir Šventosios intakų slėnių. Šalia vyraujančių išplautžemių siaurinėje šio rajono dalyje yra nemaži plotai pasotintųjų rudžemių, jaurazemių, palvažemių ar jų kombinacijų su kitais dirvožemiais. Dirvožemio danga nekontrastiška ar mažai kontrastiška, margoka, vietomis vienoda. Žemės ūkiui šio rajono žemės nėra blogos. Čia labai svarbus drėgmės reguliavimo klausimas, sausavimo sistemų priežiūra, naujų įrengimas.

Žemės ūkio naudmenų našumas įvertintas 33 – 38 balais.

5. Baltijos aukštumų centrinės dalies priesmėlių ir smėlingų priemolių nepasotintųjų jaurazemių rajonas. Reljefu, dirvodarinėmis uolienomis šis rajonas panašus į 2 rajoną. Tačiau šiame rajone dirvožemiai yra daugiau pajaurėję ir todėl čia vyrauja priesmėlių ant smėlingų priemolių nepasotintųjų jaurazemių kombinacijos su kitais dirvožemiais. Tai vienas iš labiausiai kalvotų rajonų. Kalvos įvairios formos, šlaitų ilgis, polinkis nevienodi.

Dirvodarinės uolienos suformuotos galinių morenų ruožuose, todėl jos labai įvairios, tačiau daugiausiai vyrauja įvairaus sunkumo smėlingi priemoliai. Daug kur yra akmenuotų plotų. Šio rajono dirvožemio danga iš kitų zonos rajonų skiriasi tuo, kad čia beveik visą plotą užima nepasotintųjų jaurazemių kombinacijos su nepasotintaisiais jaurazemiais, išplautžemiais. Žemiausiose reljefo vietose paplitę šlynžemiai, durpžemiai. Statesniuose šlaituose vyksta dirvožemių erozija. Šio rajono dirvožemių savybės prastos. Dauguma dirvožemių savybės prastos. Dauguma dirvožemių yra rūgštūs, juos reikia kalkinti. Dirvožemių danga labai marga ir labai kontrastiška. Žemės ūkio naudmenos įvertintos daugiausia 31 – 35 balais. Taigi žemės ūkio gamybai dirvožemio, reljefo sąlygos nepalankios, todėl dalį žemės ūkio naudmenų būtų tikslinga apsodinti mišku. Šiame rajone, kuriame yra daug ežerų, vaizdingų vietovių, ateityje tikslinga plėsti rekreacinę žemdirbystę, steigti poilsio zonas. Priemolių yra 21 proc., o smėlių-14,3 proc.

5. ANYKŠČIŲ RAJONO ŪKININKŲ ŪKIŲ ŽEMĖNAUDŲ FORMAVIMOSI TYRIMAS

5.1 Ūkininkų ūkių dydžių analizė

Remiantis gautais duomenimis iš Anykščių žemės ūkio skyriaus atlikta Anykščių rajono ūkininkų ūkių žemėnaudų dydžių analizė.

Anykščių rajono žemės ūkio ir kaimo valdų registre 2006 metų vasario 1 d. buvo registruota 7931 žemės ūkio subjektas. Neregistruotas, tai yra valstybės įskaitoje nesantis, gamintojas finansinės paramos negauna. Neturint patikimos apskaitos, neįmanoma numatyti, kiek ūkininkų paramai reikės lėšų, jas tikslingai paskirstyti. Ūkininkų ūkių registre registruoti ūkiai yra pakartotinai registruojami žemės ūkio ir kaimo valdų registre.

Ūkininkų ūkių registre iki 2004 m. sausio 1d. rajone buvo užregistruota 1456 ūkių. Per 2004 metus užregistruota 382, o per 2005 metus – 217. Didesnį registracijos suaktyvėjimą lėmė valstybės bei ES fondų teikiama parama.

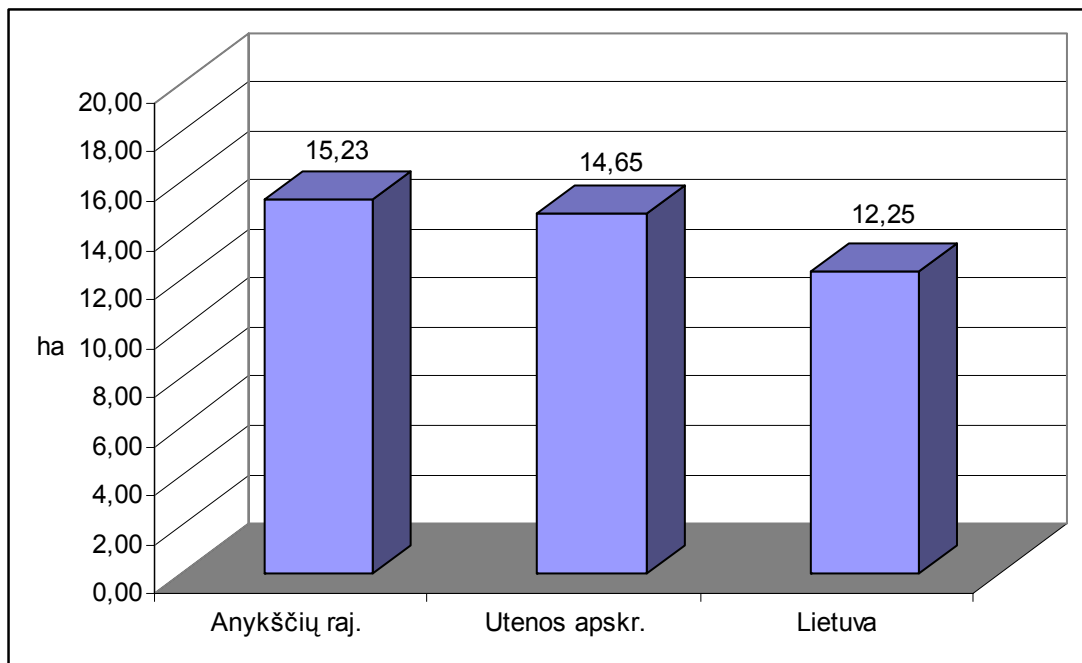
Anykščių rajone ūkininkų nuosava žemė sudaro 64 proc. bendro naudojamo žemės ploto. 27 proc. ūkininkų nuomoja žemę iš privačių asmenų, o 9 proc. – iš valstybės. Ūkį vidutiniškai sudaro 3 sklypai, tai įtakoja neracionalų žemės dirbimą. Vidutinis sklypo dydis tesiekia 4,7 ha. Šių sklypų stambinimui būtina rengti žemės konsolidavimo projektus, Anykščių rajone kol kas tai nėra atliekama. Vidutinis ūkio žemėvaldos dydis Anykščių rajone yra 15,23 ha, kai Lietuvoje – 12,25 ha, Rajone 1,24 karto didesnis nei Lietuvos vidutinis ūkininko ūkis (5.1 lentelė).

5.1 lentelė. Ūkių, įregistruotų ūkininkų registre, skaičius, jų žemė (hektarais) 2006 m. vasario 13 d.

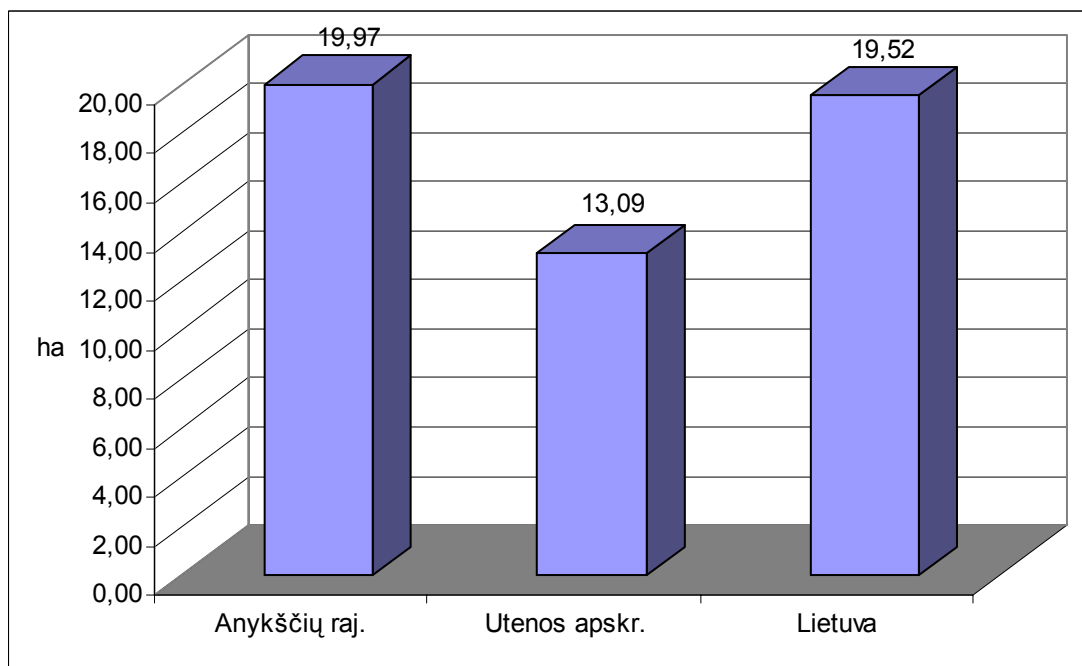
Rodiklis	Ūkių skaičius	Bendras žemės plotas	Vidutinis ūkio dydis	Žemės ūkio naudmenos	Miškų paskirties žemė	Vandenys
Anykščių raj.	2056	31311,72	15,23	27250,91	1407,58	101,90
Utenos apskr.	9470	138703,12	14,65	81057,18	14761,86	373,02
Lietuva	86861	1063764,23	12,25	804403,73	80357,13	3248,74

Išnagrinėjus Anykščių rajono ūkininkų žemėvaldų (5.1 pav.) ir žemėnaudų vidutinį dydį (5.2 pav.) bei sulyginus su Utenos apskritimi ir Lietuva nustatyta, kad Anykščių rajone ūkiai yra didesni nei Lietuvos bendras vidurkis. Taipogi pastebėta kad ūkininkai Utenos apskrityje nėra linkę deklaruoti pasėlių plotų, ūkininko žemėvaldos vidurkis yra 14,65 ha, kai tuo tarpu deklaruota tėra

13,09 ha. Galima daryti prielaidą, kad dėl nepalankių gamtinių sąlygų žemdirbystei Utenos apskrityje ūkininkai labiau linkę verstis alternatyvia veikla, kaip kaimo turizmu ir panašiais verslais.

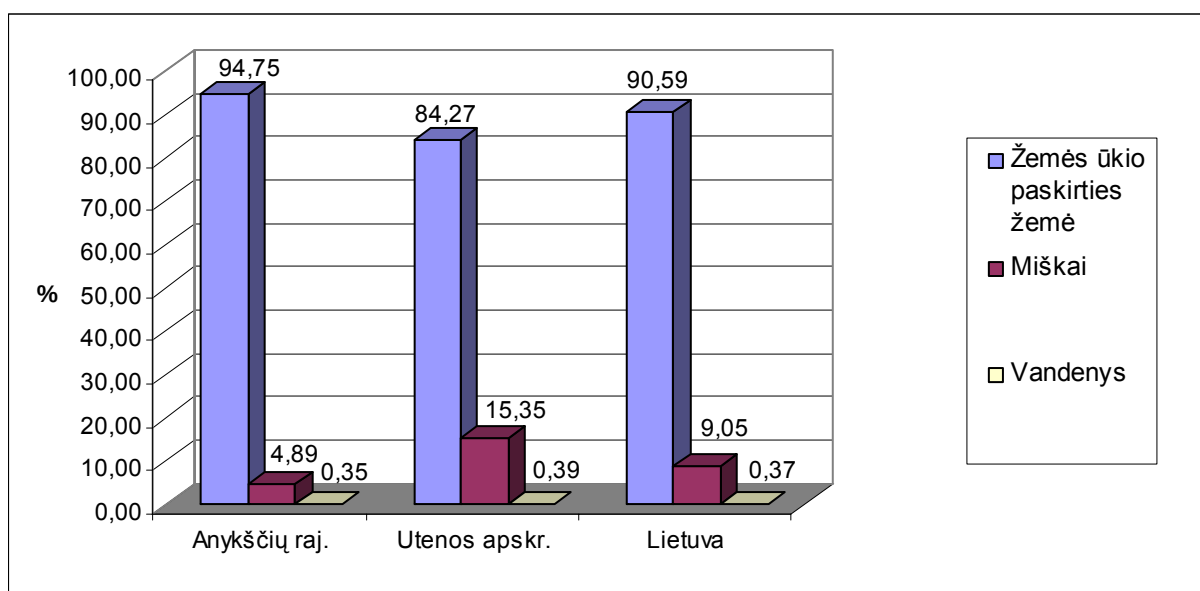

5.1.1 pav. Ūkininkų ūkių dydis pagal žemėvaldas

5.1.2 pav. Ūkininkų ūkių dydis pagal naudojamų (deklaruotų) žemės ūkio naudmenų plotą

Išanalizavus ūkių pasiskirstymą pagal naudmenas, pastebėta, kad Anykščių rajone ūkininkų naudmenose miškai tesudaro tik tai apie 5 proc., kai tuo tarpu Utenos apskrityje - 15 proc., o Lietuvoje – 9 proc., bet žemės ūkio naudmenų Anykščių krašto ūkininkai turi 95 proc., ūkininkai Lietuvoje 90,5 proc.(5.1.3 pav.).

5.1.3pav. Ūkininkų ūkių pasiskirstymas pagal naudmenas

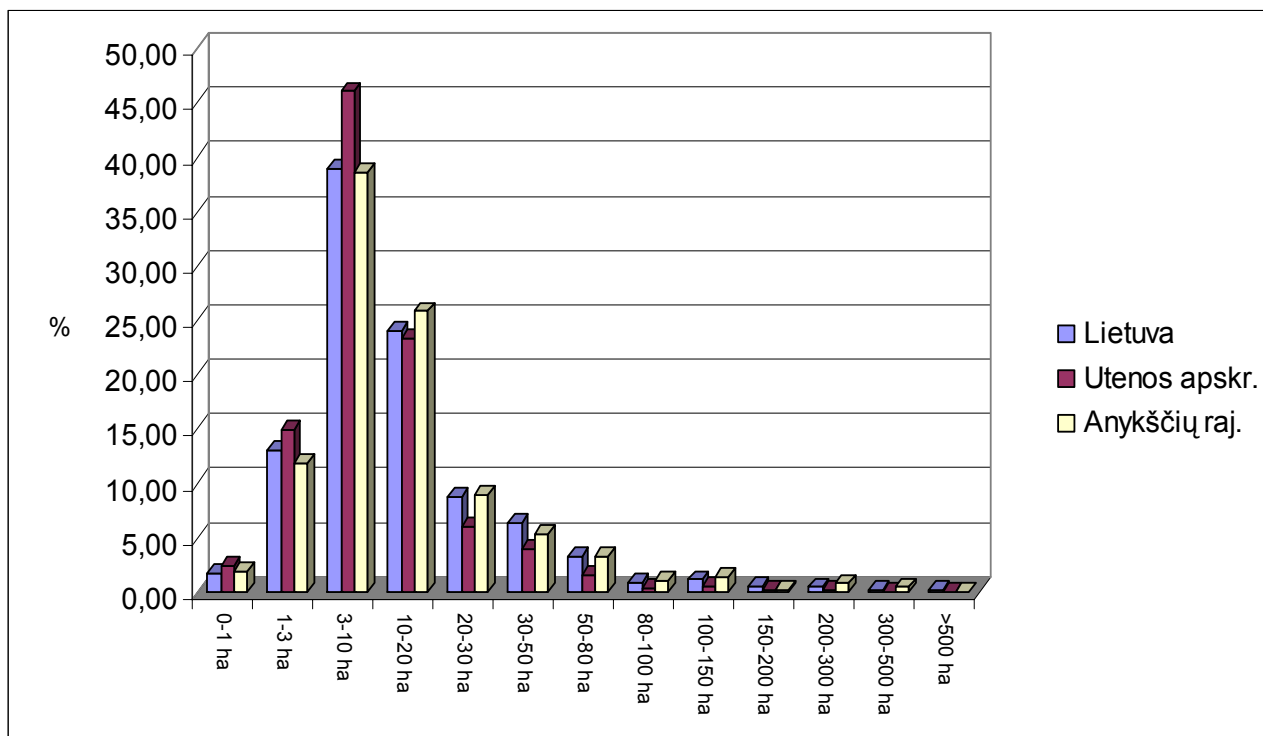
Ūkių dydžiai rajone pasiskirstę labai netolygiai. Priklausomai nuo specializacijos, ūkiai privalo turėti ne mažiau kaip 20 -50 ha žemės ūkio naudmenų (Radytė, 2003). Daugiausiai ūkių yra nuo 3 iki 10 ha. ploto ūkiai, jie užima 38 proc. tokie ūkiai nėra labai rentabilūs. Nuo 10 iki 20 ha – 24,22 proc., o labai smulkių ūkių, kurių plotas nuo 1 iki 3 ha ploto - 16 proc. Rajone mažiausiai ūkininkų ūkių, kurių dydis būtų didesnis nei 200 ha, tokių yra vos keli (5.2 lentelė).

5.2 lentelė. Ūkininkų ūkių žemėvaldų grupavimas pagal bendrą plotą (2006 02 14)

Ūkininkų ūkių dydis, ha	Ūkių skaičius	%	Žemės ūkio naudmenos
Iki 1 ha	15	0,73	13,22
1,1 - 3 ha	332	16,15	927,80
3,1 - 10 ha	794	38,62	4900,19
10,1 - 20 ha	498	24,22	6085,23
20,1 - 30 ha	193	9,39	3806,21
30,1 - 50 ha	129	6,27	3414,26
50,1 - 80 ha	51	2,48	2576,08
80,1 - 100 ha	14	0,68	1136,32
100,1 - 150 ha	16	0,78	1895,66
150,1 - 200 ha	11	0,54	1605,32
200,1 - 300 ha	1	0,05	210,50
300,1 - 500 ha	2	0,10	680,12
Iš viso:	2056	100,00	27250,91

Sulyginus ūkininkų pasiskirstymą pagal ūkio dydį (5.1.4 pav.) nustatyta, kad

Anykščių rajone, kaip ir Utenos apskrityje, taipogi ir Lietuvoje vyrauja nedideli 3 – 10 ha ūkiai, po jų seka 10 – 20 ha ūkiai ir 1- 3 ha ploto ūkiai. Galime išvelgti tendenciją, kad Utenos apskrityje didelių ūkių skaičius procentškai yra mažesnis nei Anykščių rajono ar Lietuvos ūkių. Utenos apskrityje vyrauja nedideli ūkiai.

5.1.4 pav. Ūkininkų ūkių pasiskirstymas pagal ūkio dydį Anykščių raj., Utenos apskr. bei Lietuvoje

5.2 2004 - 2006 m. deklaruotų pasėlių plotų analizė

2004 m. Anykščių rajone 5873 žemės ūkio subjektai buvo deklaravę žemės ūkio ir naudmenų pasėlių plotus. Deklaruoti plotai sudarė 63006,18 ha. 2005 m. deklaravo plotus – 5747 subjektai į 62642,08 ha ploto. Pastebima, kad 2005 m. asmenų deklaravusiųjų pasėlius skaičius sumažėjo 2,1 proc. (5.2.1 lentelė).

5.2.1 lentelė. Paraiškos už žemės ūkio ir naudmenų pasėlių plotus 2004 ir 2005 metais

Rodikliai	Paraiškos	Deklaruotas plotas, ha	Paraiškos	Deklaruotas plotas, ha
	2004		2005	
Anykščių raj.	5873	63006,18	5747	62642,08
Utenos apskr.	23713	196617,68	23549	194663,45
Lietuva	237463	2577467,25	226661	2568594,73

Per 2004 - 2005 metus Anykščių rajone 40 ūkio subjektų pasitraukė iš prekinės žemės ūkio gamybos ir tai iš dalies sąlygojo 2005 metais sumažėjusio deklaruotų žemės ūkio naudmenų plotą. Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos parama – svarbi priemonė, kurios tikslai yra pagerinti ūkių struktūrą, sudaryti sąlygas smulkiems ūkininkams pasitraukti iš prekinės žemės ūkio gamybos ir taip skatinti ūkių stambinimą bei konsoliduoti sklypus ir pagerinti likusių ūkių ekonominį gyvybingumą bei konkurencingumą.

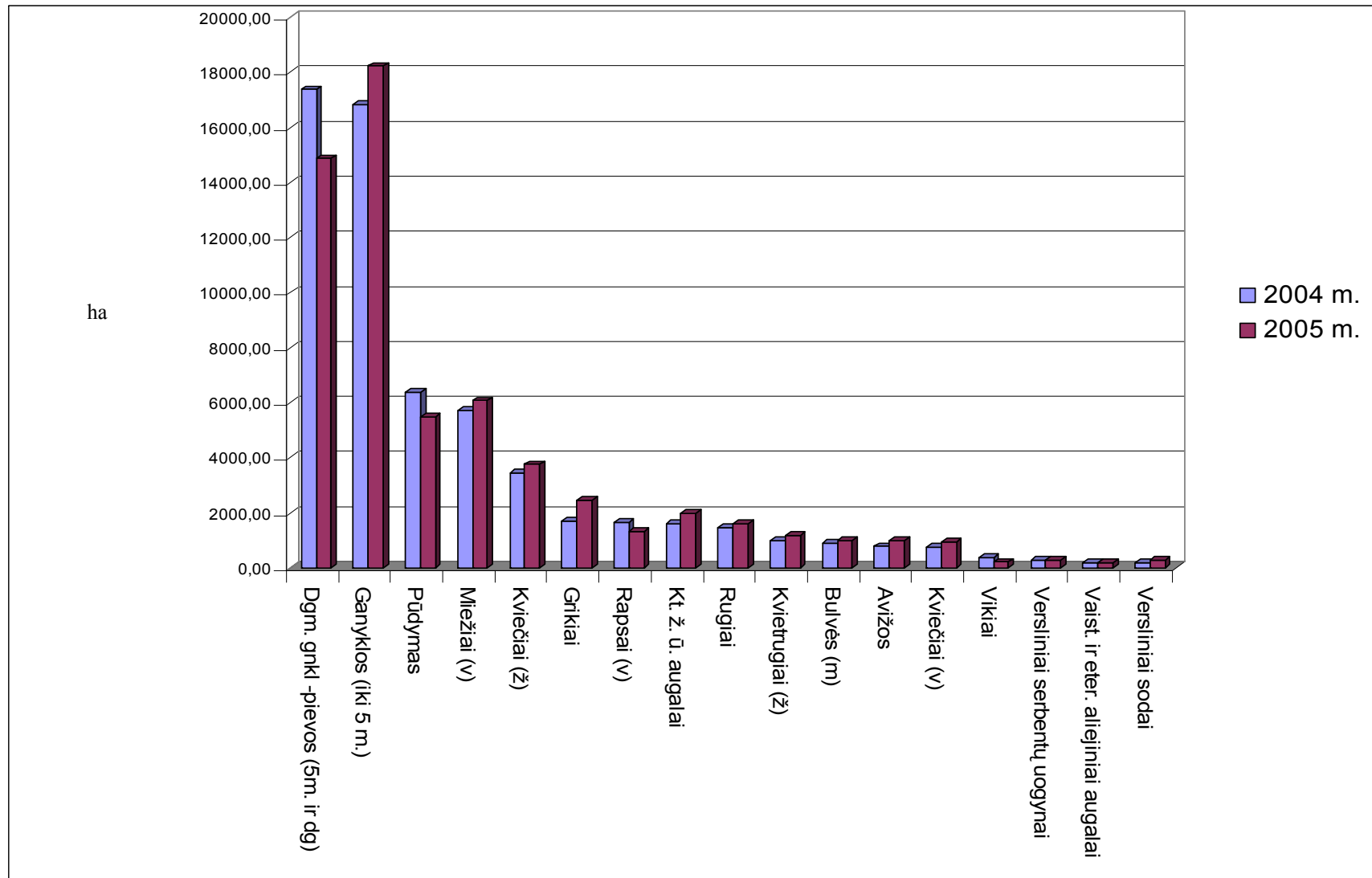
Sulyginus pasėlių deklaraciją per 2004 ir 2005 metus pastebėta, kad daugiausiai buvo deklaruota pievų, daugiamečių ganyklų pūdymų bei grūdinių kultūrų tokių kaip kviečių, miežių. Didžiausi plotai yra deklaruojami tradicinės žemdirbystės kultūrų, bei tokie paseliai, kurie reikalauja mažiausių lėšų ir darbo sąnaudų. Per 2004 metus pievų buvo virš 17 tūkst. ha, o 2005 metais deklaruota 15 tūkst. ha, pastebėtas 15 proc. sumažėjimas. Taipogi 15 procentų sumažėjimo pokytis pastebėtas deklaruojant pūdymus. Tokių tradicinių kultūrų, kaip vasarinių miežių ar žieminių kviečių pokytis nežymus, kviečių daugiau auginama 9 proc., o miežių – 6 proc. Labai ryškus sumažėjimas deklaruojant vikių, daržovių, žieminių miežių. Vikių sumažėjo 45 proc., daržovių – 55 proc., o žieminių miežių net 60 proc. Tam įtakos turėjo nedidelės išmokų sumos už šiuos augalus, o sąnaudų šie augalai reikalauja labai daug. Didžiausią deklaracijos didėjimo pokytį padarė lubinai, jų deklaruojamas plotas padidėjo, net 10 kartų, nuo 7,5 ha iki 77 ha. Taipogi deklaruojami plotai žymiai padidėjo grikių – 1,4 karto, avižų – 1,3 karto, vasarinių kviečių – 1,3 karto ir žieminių rapsų, kurių plotas taipogi padidėjo 1,3 karto, nuo 194 ha iki 256 ha. (5.2.2 lentelė ir 5.1.1 pav.).

Anykščių rajonas yra mažo nepalankumo žemdirbystei vietovėje, todėl yra mokami priedai prie pasėlių išmokų.

Europos Sąjungos išmokos už pasėlius skatina žemės ūkio naudmenų dirbimą, skatina auginti ne tik mums įprastas kultūras, bet ir šiuose kraštuose retas, taipogi tai skatina ūkininkų plėtimąsi, stiprėjimą, bei mažesni žemės ūkio naudmenų dirvonavimą.

5.2.2 lentelė. Deklaruoti plotai 2004 ir 2005 metus Anykščių rajone

Eil. Nr.	PASĖLIO RŪŠIS	Pasėlio kodas	Deklaruotas plotas	
			2004 m.	2005 m.
ŽEMĖS ŪKIO NAUDMENŲ PLOTAI, UŽ KURIUOS MOKAMOS TIESIOGINĖS IŠMOKOS				
	ES REMIAMI PASĖLIAI			
1	Avižos	AV-1	777,08	994,80
2	Bulvės, skirtos perdirbti į krakmolą	BU-1	24,28	2,25
3	Grikliai	GR-1	1700,28	2445,78
4	Kukurūzai	KZ-1	141,71	118,71
5	Kviečiai (vasariniai)	KV-1	756,85	952,04
6	Kviečiai (žieminiai)	KV-2	3452,20	3758,87
7	Kvietrugiai (vasariniai)	KR-1	138,51	105,57
8	Kvietrugiai (žieminiai)	KR-2	998,24	1183,33
9	Lubinais (saldieji)	LU-1	7,52	77,08
10	Miežiai (vasariniai)	MI-2	5735,12	6080,16
11	Miežiai (žieminiai, nesalykliniai)	MI-3	56,48	19,76
12	Rugiai	RU-1	1459,47	1612,67
13	Pupos	PU-1	20,87	69,85
14	Rapsai (vasariniai)	RA-1	1650,81	1331,75
15	Rapsai (žieminiai)	RA-2	194,25	256,34
16	Varpinių – baltyminių – aliejinių augalų mišiniai	VA-1	20,92	289,65
17	Vikiai ir jų mišiniai	VI-1	390,71	214,74
18	Žirniai	ZI-1	132,41	125,43
19	Kiti varpiniai javai, įskaitant jų mišinius	KJ-1	112,81	134,78
20	Žolės sėklai (daugiametės ir vienmetės)	ZO-1	159,46	101,94
21	Linai pluoštui	LI-1	84,03	61,97
22	Bulvės	BU-2	895,83	1003,14
23	Daržovės (atviro grunto, be sėklojų ir pasodų)	DA-1	189,68	85,18
24	Daugiametės ganyklos - pievos (5 m. ir daugiau)	DG-1	17379,36	14872,90
25	Ganyklos - pievos (iki 5 m.)	GP-1	16833,41	18224,02
26	Pūdymas	PD-1	6389,14	5492,67
27	Runkeliai (cukriniai)	CR-1	34,55	30,59
28	Šakniavaisiai pašariniai (be sėklojų ir pasodų)	SP-1	28,55	22,08
29	Vaistiniai ir eteriniai aliejiniai augalai (mėtos, kmynai ir kt.)	VT-1	207,11	183,73
30	Versliniai (intensyviai prižiūrimi) sodai	SD-1	196,94	276,32
31	Kiti sodai (vaismedžiai)	SD-6	71,91	88,89
32	Versliniai (intensyviai prižiūrimi) serbentų uogynai	UO-1	301,80	299,61
33	Versliniai (intensyviai prižiūrimi) uogynai	UO-3	31,31	67,01
34	Kiti žemės ūkio augalai	KT-1	1604,14	2004,86
	Plotas, už kurį mokamos tiesioginės išmokos:		62177,74	62588,47
PLOTAI, UŽ KURIUOS NEMOKAMOS TIESIOGINĖS IŠMOKOS				
	Apaugę plotai	AP-1	24,46	493,36
	Kiti plotai	KP-1	803,98	479,42
	Plotas, už kurį nemokamos tiesioginės išmokos:		828,44	972,78
	Iš viso deklaruota:		63006,18	63561,25
	Plotas, už kurį mokamos kompensacinės išmokos mažo nepalankumo vietovėse:		-	61231,77

5.2.1 pav. Pasėliai pagal deklaruotą plotą 2004 ir 2005 m.

6. ŪKININKO ŪKIO REGISTRAVIMAS

1991 m. birželio 18 d. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ nuostata buvo Lietuvos Respublikos piliečiams grąžinti išlikusį nekilnojamąjį turtą, o jeigu šios galimybės nėra, teisingai už jį atlyginti (Lietuvos...sąlygų, 1991). Žemę galėjo gauti pasirengę ūkininkauti asmenys ir ne daugiau kaip 80 ha, iš jų 50 ha žemės ūkio naudmenų. Nebuvo galima grąžinti natūra žemės, kurią naudoja gyventojai asmeniniam ūkiui ir žemės ūkio įmonės, bet ne daugiau nei reikia aprūpinti gyvulius pašarams. Nebuvo grąžinama natūra žemė pakeitusi paskirtį ir valstybės bei visuomenės reikmėms naudotina žemė, ypač saugomos teritorijos. 1993 metais įstatymas buvo patikslintas.

1997 m. liepos 1 d. įsigaliojo dar kartą patikslintas Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas (Lietuvos...tvarka, 1999). Pagal jį nuosavybės teisės atkuriamos šiems Lietuvos Respublikos piliečiams:

1. turto savininkui (šiam įstatyme savininku vadinamas asmuo, kurio nekilnojamasis turtas pagal TSRS (LTSR) įstatymus buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai nusavintas ir kuriam atkuriamos nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą;
2. asmenims, kuriems miręs turto savininkas testamentu paliko savo turtą;
3. turto savininko, kuris mirė ir nepaliko testamentu, sutuoktiniui, tėvams (įtėviams), vaikams (įvaikiams) - į jiems tenkančią turto dalį;
4. turto savininko vaiko sutuoktiniui, vaikams - į mirusiajam tenkančią dalį;
5. piliečiams, kuriems turtas yra paliktas testamentu arba rašytinėmis sutartimis.

Šis įstatymas dar kelis kartus keitėsi. Piliečiams nuosavybės teisės atkuriamos į šį nekilnojamąjį turtą:

- žemę;
- miškus;
- vandens telkinius;
- ūkinės - komercinės paskirties pastatus bei jų priklausinius;
- gyvenamuosius namus bei jų priklausinius.

Nuosavybės teisės atkuriamos į žemę, bet ne didesnio nei 150 ha ploto, įskaitant miškus ir vandens telkinius. Žemė grąžinama natūra turėtoje vietoje nedelsiant. Grąžinamiems ir perduodamiems žemės sklypams yra nustatomos specialiosios žemės naudojimo sąlygos bei numatomi žemės servitutai.

Anykščių rajone nuosavybės teisės atkurtos į 96 proc. ploto, nuo piliečių, pateikusių visus dokumentus, prašymuose nurodyto ploto. Žemės reformos žemėtvarkos projektus

rengiantys specialistai suformuoja ir paženklina vietovėje žemėvaldas ir pretendentų prašymus nagrinėjančios įstaigos parengia reikalingus dokumentus sprendimams priimti. Parengiamųjų darbų metu projektuotojams tenka tiksliai nustatyti ir kartografiniuose planuose negražinamos natūra žemės plotus, šiuos planus tikslinti po įstatymų pataisų, taip pat parengti ūkinės veiklos apribojimų planus, išaiškinti turėtos žemės valdų ribas, įvertinti žemę, atsižvelgiant į pakitusią žemės naudmenų sudėtį ir dirvožemio našumą.

Žemėtvarkos projektuose grąžinamos žemės valdos pažymėtos kaip naujai steigiami ūkininkų ūkiai pagal valstiečio ūkio įstatymą. Šių valdų ribos buvo derinamos su pasikeitusiais situacijos elementais: naujai suprojektuotais keliais, grioviais, vandens telkiniu, miškų ribomis, faktinių žemėnaudų priskirtų valstybės išperkamoje žemėje ribomis.

Pereinamuoju žemės reformos laikotarpiu žemės ūkio paskirties žemės naudotojus galima skirti į tris pagrindines grupes:

1. žemės ūkio įmonės;
2. gyventojų asmeniniai ūkiai;
3. ūkininkų ūkiai.

Asmeninio ūkio žemė įjungiama į susigrąžinamos žemės valdas ir apskaitoma ūkininko ūkio žeme. Žemės plotas, paženklintas vietovėje ūkininko ūkio steigimui kasmet didėja, nes mažas žemės sklypas ekonominiu požiūriu nėra naudingas. Ūkininkai bus priversti žemę nuomoti arba parduoti. Žemės reformos metu suformuoti ūkininkų ūkių steigimui skirti žemės sklypai stambės plečiant stambiųjų ūkininkų žemėvaldas ar išnuomojant žemę kitiems geriau ūkininkaujantiems žemdirbiams.

Pagal Valstiečio ūkio įstatymą priimtą 1989 m. liepos 4 d. ūkininko ūkiu laikyta įsigyta arba sugražinta į privatinę nuosavybę bei išsinuomota daugiau kaip trims metams žemėnauda, jeigu:

1. savarankiškai naudojamas žemės ūkio naudmenų plotas yra ne mažiau kaip 3 ha, o siaurai specializuotuose augalininkystės ūkiuose - kaip 0,3 ha;
2. žemė naudojama prekei Žemės ūkio produkcijai gaminti;
3. asmuo, kurio vardu registruojamas ūkininko ūkis, yra pripažintas pasirengusiu ūkininkauti. Pasirengimo ūkininkauti reikalavimas netaikomas asmeniui, kuris paveldėjo ūkininko ūkio žemę, taip pat ūkininko sutuoktiniui ir vaikams, kuriems perleidžiama ūkininko ūkio žemė;
4. asmuo, kurio vardu registruojamas ūkininko ūkis, gyvena arba kuriasi ūkininko sodyboje, arba gyvena ne toje vietoje, kur yra ūkininko ūkis, tačiau turi galimybę savarankiškai organizuoti žemės ūkio darbus.

Ūkininkų ūkių registravimas buvo vykdomas pagal Žemės ūkio ministerijos įsakymu

nustatytą ūkininkų ūkių registravimo tvarką.

Ūkininkų ūkius (valstiečių ūkius) registravo miestų (rajonų) valdybų žemėtvarkos ir geodezijos tarnybos. Asmenų, gavusių žemę pagal Valstiečio ūkio įstatymą ir jos neįsigijusių į privatinę nuosavybę, žemėnaudos buvo registruojamos ūkininko ūkiu tik esant sudarytoms valstybinės žemės nuomos sutartims bei kai jos atitinka anksčiau minėtas sąlygas.

Valstiečio ūkio įstatymas sustabdytas 1991 m. rugsėjo mėn. 1 d. iki to laiko įsisteigė 5138 valstiečių ūkiai Lietuvoje. Jiems priklausė 86,4 tūkst. ha žemės.

Registruojant ūkininko ūkį buvo naudojami šie dokumentai:

- ♦ pažyma apie tai, kiek ūkininkas savarankiškai naudoja žemės. Iš savarankiškai, naudojamo žemės ploto išminusuojamos nenaudojamos žemės ploto dalys: privati žemė, susigražinama žemė, išsinuomota iš valstybės žemė, išsinuomota iš privačių asmenų žemė. Išsinuomota žemė pridedama tik tuo atveju, jeigu yra sudarytos raštiškai žemės nuomos sutartys;

- ♦ kai savarankiškai naudojama mažiau kaip 3 ha žemės ūkio naudmenų (0,3 - 3,0 ha) - rajono valdybos žemės ūkio skyriaus sudarytos ekspertų komisijos protokolas, pripažįstantis, kad šis ūkis yra siaurai specializuotas prekinės augalininkystės produkcijos gamybai. Pažymoje nurodoma auginamos produkcijos rūšis, kiekis, turima technika, įrenginiai ir kita;

- ♦ pažyma apie praktinio darbo žemės ūkyje patirtį arba pažyma apie kvalifikacinį pasirengimą ūkininkauti;

- ♦ asmenims, negyvenantiems toje teritorijoje, kur yra ūkininko ūkis, ir nekuriantiems ūkininko ūkio sodybos, - pažyma apie pretendento galimybę savarankiškai organizuoti žemės ūkio darbus.

Įregistravus ūkininko ūkį, ūkininkui buvo išduodama pažyma apie ūkininko ūkio įregistravimą. Pažyma yra oficialus dokumentas faktui ir ūkininko naudojamos žemės plotams įrodyti.

1999 m. gegužės 4 d. buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas (Lietuvos...ūkio, 1999). Jis nustato ūkininko ūkio teisinę padėtį, veiklos pagrindus, registravimo tvarką. Pagal jį ūkis - tai įregistruotas žemės ūkio veiklos vienetas.

Ūkį gali registruoti pagal civilinius įstatymus veiksnius fiziniai asmenys ne jaunesni kaip 18 metų, užsiimantis ūkio veikla arba pradedantys ūkininkauti. Registruojamo ūkio žemės valdoje turi būti ne mažiau kaip 1 ha žemės ūkio naudmenų, jeigu tiek nėra, turi būti deklaruojama tokia per kalendorinius metus gautų iš žemės ūkio veiklos pajamų suma, kuri sudarytų ne mažiau kaip 50 proc. visų per metus gautų verslo pajamų. Jeigu ūkis verčiasi dar ir agroturizmu, amatais, pajamos iš žemės ūkio turi

sudaryti ne mažiau kaip 25 proc. visų per metus gautų verslo pajamų. Ūkis registruojamas ūkininko vardu, registruoja rajonų žemės ūkių skyriai ūkininkų ūkių registre. Norint įregistruoti ūkį reikalingi šie dokumentai: prašymas įregistruoti ūkį; ūkininko ir ūkio narių žemės nuosavybės arba žemės nuomos dokumentų kopijas; ūkio narių sąrašas; duomenys apie gautas iš žemės ūkio veiklos pajamas; bendrasavininkų sutikimą, kai registruojamo ūkio žemė ūkininkui priklauso bendrosios nuosavybės teise arba bendrosios dalinės nuosavybės teise. Šių dokumentų turinį, formą ir konkrečią registravimo tvarką nustato žemės ūkio ministerija. Ne vėliau kaip per 15 dienų nuo dokumentų ūkiui įregistruoti pateikimo, ūkis turi būti įregistruotas arba pareiškėjui raštu nurodyta ūkio neįregistravimo priežastis. Įregistravus ūkį, ne vėliau kaip per 5 dienas ūkininkui išduodamas ūkio įregistravimo pažymėjimas. Pasikeitus ūkiui įregistruoti pateiktuose dokumentuose nurodytai informacijai, ūkininkas per mėnesį nuo pasikeitimo turi pateikti pakitimus patvirtinančius dokumentus ūkius registruojančiai institucijai.

Ūkininkų ūkių registravimo tvarka parengta remiantis Ūkininko ūkio įstatymu. Ūkis įregistruotas žemės ūkio veiklos vienetas, kuriame naudojama nuosavybės teise priklausanti ar išsinuomota privati ar valstybės žemės ūkio paskirties žemė su joje esančiais vandenimis ar mišku.

Registruojant ūkius duomenys įrašomi į nustatytos formos žiniaraščius ir saugomi kompiuteryje, o pateikti dokumentai - atskirose bylose. Vieno asmens vardu gali būti registruojamas tik vienas ūkis. Ūkis registruojamas tame rajone, kuriame yra ūkio žemė. Jeigu ūkio žemė yra keliuose rajonuose, ūkis registruojamas ūkininko pasirinkimu viename iš rajonų. Sutuoktiniai gali registruoti atskirus ūkius, jeigu jų ūkių žemėvalda yra atidalinta ir veikla vykdoma atskirai.

Ūkio veikla gali būti nutraukiama:

1. ūkininko ūkio narių sprendimu;
2. kai nelieta ūkininko ir nė vieno ūkio nario;
3. pakeitus žemės ūkio paskirties žemės naudojimo paskirtį.

Ūkis išregistruojamas:

1. ūkininko prašymu;
2. mirus ūkininkui;
3. teismo sprendimu.

Ūkis išregistruojamas pateikus:

1. ūkininko prašymą išregistruoti ūkį
2. valstybinio socialinio draudimo pažymą apie atsiskaitymą su jo biudžetu;
3. valstybinės mokesčių inspekcijos pažymėjimą apie atsiskaitymą su biudžetu;

4. ūkio įregistravimo pažymėjimą.

Sprendimą dėl ūkio išregistravimo priima rajono žemės ūkio skyriaus vedėjas. Duomenys, apie įregistravimą, duomenų pasikeitimą, išregistravimą rajono žemės ūkio skyriai ne vėliau kaip per 7 darbo dienas perduodami Statistikos departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (Lietuvos...patvirtinimo, 2006), (Pasėliai, 2002). Kaip keičiasi ūkininkų skaičius Anykščių rajone rodo 6.1 lentelė.

Ūkininkų ūkių skaičius nuo nagrinėjamų 2003 m. iki šios dienos palaipsniui didėja. Nes ūkio registravimas yra viena iš būtinų sąlygų Lietuvos ir Europos Sąjungos paramai gauti. Daugelis ūkininkų neatlaiko konkurencijos šiuolaikinėmis ekonominėmis sąlygomis, nevisai tinkamai sureguliuota parama, nepastovios žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos. Taip pat kai kurie ūkininkai nenori mokėti mokesčių, nevykdo buhalterinės apskaitos, nes daugelis nėra išsilavinę, o samdyti buhalterius jiems per brangu. Be to maži ūkiai ir jie negali išsilaikyti konkurencijos sąlygomis, o stambinti juos yra sudėtinga, nes žemės rinka Anykščių rajone dar nėra labai intensyvi.

6.1 lentelė. Ūkininkų ūkių skaičius Anykščių rajone 2003 - 2005 metais

Metai	Ūkininkų ūkių skaičius	Bendras plotas ha
2003	1460	20125
2004	1842	27565
2005	2059	31342

Ūkininkas vykdydamas veiklą turi mokėti mokesčius valstybei kaip ir kiti kokia nors veikla užsiimantys fiziniai ir juridiniai asmenys. Ūkininkai moka valstybinio socialinio draudimo įmokas. Jas moka už save ir už visus pilnamečius ūkio narius, dirbančius ūkyje. Ekonomiškai silpni ūkininkai moka 20 proc. (30 proc. sumoka valstybė) bazinės pensijos, kiti 50 proc. bazinės pensijos dydžio įmokos.

2003 m. birželio mėn. 25 d. patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės „Ūkininkų ūkių registro nuostatai“ ir 2003 m. liepos mėn. 24 d. priimtas naujas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl ūkininkų ūkių registravimo ūkininkų ūkių registre tvarkos“. Nauji dalykai - profesinis pasirengimas ūkininkauti ir partnerystės sutartis.. Ūkininko pasirengimą ūkininkauti pateisina jo profesinio, aukštesniojo, aukštojo neuniversitetinio ir aukštojo universitetinio žemės ūkio išsilavinimo diplomas. Neturint tokių diplomų, reikia įsigyti ūkininkavimo žinių pagrindų ar ūkininkavimo pradmenų mokymo kvalifikacinį pažymėjimą. Tokias žinias suteikia žemės ūkio mokyklos.

Ūkininko partneriais gali būti kaimynai, giminės, pilnamečiai vaikai, sutuoktinis bei

kiti fiziniai asmenys, kurie kartu su ūkį įregistravusiu ūkininku versis žemės ūkio veikla. Jungtinės veiklos sutartį tvirtina notaras.

Ūkininkų ūkių kūrimąsi stabdo ir jaunimo išėjimas iš kaimo, maža dalis jaunų žmonių pradeda ūkininkauti, todėl žemės ūkio veikla nėra labai pažangi. Pagrindinės priežastys, lemiančios mažą jaunų ūkininkų dalį, yra šios: dabar nepelninga daugelio žemės ūkio šakų veikla, žinių ir patirties šioje veikloje trūkumas bei pradinio kapitalo stygius, jie dažnai neturi pakankamo užstato kreditams. Tuo tarpu būtent jauni ūkininkai galėtų greičiau ir efektyviau modernizuoti ūkius, perimti pažangią ūkininkavimo patirtį ir vakarietiškas technologijas, prisitaikyti prie didėjančios konkurencijos keliamų sąlygų nei pensinio amžiaus žmonės, iš kurių dauguma kaimo - moterys. Jauni ūkininkai (iki 40 metų) Anykščių rajone sudaro tik apie 14 proc. Daugiausia rajone yra ūkininkų, kurių amžius virš 60 metų.

Keitėsi ne tik ūkininkų skaičius, bet ir jų ūkių bei naudmenų plotai. Ūkininkų ūkiai skiriasi nuo kitų privačių žemėvaldų. Privačios žemės savininkai gali ūkininkauti patys, arba savo žemę išnuomoti kitiems fiziniams ar juridiniams (ūkininkams, žemės ūkio bendrovėms, kooperatyvams ir kt.), todėl privačių žemės valdų skaičius žymiai didesnis nei ūkininkų ūkių skaičius.

7. ŪKININKŲ RĖMIMAS

Žemės ūkio sektorius yra prioritetinga ūkio šaka. Nuo nepriklausomybės paskelbimo valstybė pagal išgales remia žemės ūkį.

1991 m. sausio 28 d. patvirtino prioritetingą, paramos ūkininkams programą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė siekdama, kad sparčiau kurtųsi ūkininkai.

1992 m. vasario mėn. 7 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pavedė Finansų ministerijai įsteigti Ūkininkų rėmimo fondą. Fondas veikė penkerius metus. Jis buvo formuojamas iš valstybės biudžeto lėšų, užsienio paramos ir agrarinės reformos fondo. Fondo lėšos buvo naudojamos remti ūkininkus, turinčius ne mažiau kaip 15 ha žemės ūkio naudmenų ir gaminančius prekinę žemės ūkio produkciją.

1994 m. vasario mėn. 15 d. Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos paramos žemės ūkiui fondo sudarymo ir panaudojimo“. Šis fondas egzistavo greta anksčiau minėto. Fondas buvo naudojamas kainų subsidijoms, lengvatinėms paskoloms žemės ūkio produkcijos gamintojams, organizacijoms, perkančioms žemės ūkio produkciją ir tiekiančioms materialinius išteklius, agroserviso įmonėms, žemės ūkio mokslo ir mokymo institucijų materialinei bazei stiprinti, žemės ūkio kooperacijai plėtoti ir kooperatinei agro prekybai remti, versliniams sodams veisti ir prižiūrėti, nukentėjusioms nuo gaisrų žemės ūkio bendrovėms remti.

Pagal Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymą, kaimo plėtra yra kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas, siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką. Europos Ministrų taryba 1999 m. priėmė keletą reglamentų, kuriais skatinama intensyvi ūkininkavimą perorientuoti į ekstensyvią, pradėti kurti alternatyvius kaimo verslus. Atsirado nauja kryptis – ji remiasi jau nebe tik tradiciniu žemės ūkiu, bet ir kaimo plėtra.

Lietuva kurdama kaimo plėtros programas, pirmenybę turėtų teikti kaimo žmonių gerovei kurti, t.y. infrastruktūrai ir socialinei padėčiai gerinti. Žemės ūkis visuomet išliks svarbi kaimo gyventojų ekonominė veikla, tačiau įkūrus alternatyvių verslo šakų, jo reikšmė mažės.

Kaimo rėmimo fondas sudarytas LR Vyriausybės 1997 m. kovo 12 d. "Dėl kaimo rėmimo fondo sudarymo". Tai finansinės paramos kaimui šaltinis, kuriame kaupiamos lėšos remti žemės ūkį. Vyriausybė pavedė fondo lėšas tvarkyti Žemės ūkio ministerijai, kuri

parengė ir patvirtino Kaimo rėmimo fondo formavimo ir naudojimo nuostatus bei finansinių išteklių naudojimo tvarką, organizuoja lėšų apskaitą ir atsako už jų tikslinį naudojimą.

Dabar pagrindiniai ūkininkų rėmimo fondai, kaimo plėtros programa ir **SAPARD** programa.

7.1 SAPARD parama

Europos Sąjungai priėmus politinį sprendimą dėl jos išplėtimo ir naujų narių priėmimo, dauguma Vidurio ir Rytų Europos šalių, tarp jų ir Lietuva, pasirinko integravimosi į Europos Bendriją kelią, tačiau šių šalių žemės ūkio politika neatitiko ES kryptį ir reikalavimų. Bendrija, norėdama, kad narystės siekiančios šalys pasirengtų įgyvendinti teisinius technologinius reikalavimus, nustatė paramos šaltinius bei jų skyrimo sistemą. Europos Sąjungoje siekiančioms šalims 2000-2006 metų laikotarpiu buvo numatyta teikti finansinę paramą pagal Specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą.

Agentūra administruoja SAPARD paramos lėšas pagal šias prioritetines žemės ūkio ir kaimo plėtros kryptis:

- Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą.
- Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimas ir marketingo tobulinimas.
- Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas.
- Kaimo infrastruktūros tobulinimas.
- Profesinis mokymas.

Programos pagrindiniai tikslai:

- Skirti šalims-kandidatėms ES paramą nuosekliai žemės ūkio ir kaimo plėtros politikai plėtoti stojimo į ES laikotarpiu, tuo pačiu metu palaipsniui priderinant vykdomą nacionalinę politiką prie ES kaimo plėtros politikos.

- Nustatyti prioritetinius šalies-kandidatės žemės ūkio ir kaimo plėtros poreikius, kurie 2000-2006 metais buvo finansuojami pagal SAPARD.

- Šios paramos lėšos, kaip ir ES struktūrinių fondų lėšos, buvo skiriamos tuo pačiu principu, t.y. per daugiametes programas. Tokių programų rengimas, lėšų įsisavinimas suteiks šaliai kandidatėi galimybę narystės siekimo laikotarpiu išmokti dirbti su struktūrinių fondų tipo programomis.

Pradedant 2000 metais kasmet iki 2006 m. per SAPARD 10 šalių kandidačių žemės ūkio sektoriui buvo skiriama 520 mln. EUR. Paramos suma kiekvienai šaliai kandidatėi buvo skiriama, atsižvelgiant į objektyvius kriterijus, tokius kaip žemės ūkyje dirbančių gyventojų skaičius, žemės ūkio teritorija, bendrą nacionalinį produktą ir kt.

Parama buvo skiriama su sąlyga, kad projektai bus bendrai finansuojami ir iš šalies nacionalinės paramos fondų. ES skiriamos lėšos pagal SAPARD yra paramos lėšos, o ne paskola, ir jų grąžinti nereikia, išskyrus tuos atvejus, kai parama panaudojama ne pagal paskirtį. Maksimali suma iš fondo gali siekti iki 50 proc. visos finansuojamo projekto vertės. Europos Komisija griežtai kontroliuoja kaip ši parama yra naudojama. ES gali sustabdyti ar net nutraukti programos finansavimą, nustačius netinkamus paramos naudojimo atvejus.

Ši programa įgyvendinama remiantis Nacionaline žemės ūkio ir kaimo plėtros programa. Šios programos įgyvendinimui ES numatė Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtrai kasmet iki 2006 metų skirti apie 29,829 mln. eurų, kiekvienais kitais metais prie šios sumos papildomai pridedant po 1,7 procentą.

7.2 Kaimo plėtros programa 2000 - 2006 m.

Kaimo plėtros programos atskiruose regionuose yra skirtingos. Pirmojo tikslo regionuose 2000 - 2006 m. pirmenybė teikiama tokioms programoms: agroaplinkosaugai; miškininkystei; ūkiams, veikiantiems nepalankiose žemės ūkiui sąlygose; išankstinėms pensijoms mokėti; žemės ūkio restruktūrizavimui. Kituose regionuose vyraavo agroaplinkosaugos, kraštovaizdžio gerinimo, žemės ir miško ūkio konkurencingumo kėlimo, kaimo verslų įvairinimo, naujų darbo vietų kūrimo, kaimo gyvenimo sąlygų gerinimo programos.

Kaimo plėtros plane (KPP) 2004 - 2006 m. numatytos 4 pagrindinės kaimo plėtros programos:

- bus remiamas ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos;
- parama ūkininkaujantiems mažiau palankiose teritorijose;
- agroaplinkosauga;
- žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas.

1. Ankstyvas ūkininkų pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos

Šios priemonės tikslas – sudaryti sąlygas vyresnio amžiaus ūkininkams pasitraukti iš aktyvios gamybinės veiklos, perduodant ūkius (žemę, gamybinius pastatus ir pieno kvotas) jauniems ūkininkams ir taip pagerinti ūkių struktūrą, skatinti ūkių plėtimąsi.

Ūkininkai, perleidę žemę ar pieno kvotą, gauna paramą, kuri, susideda iš pastovios ir kintamosios dalių.

Skirta kompensuoti negautas pajamas žemės ūkio subjektams, nutraukiantiems prekinę žemės ūkio gamybą. Skiriamas, jeigu ūkininkas turi vyresnį nei 55 metai, bet dar ne

pensinio amžiaus išlaikomą sutuoktinį. Skiriamos už kiekvieną ha perleistos žemės. Skiriamos už kiekvieną perleistos individualiosios pieno kvotos toną.

Perleidžiančiam ūkį ūkininkui mokama 15 metų arba iki 75 metų amžiaus. Sulaukus pensinio amžiaus ir pradėjus gauti pensiją, kompensacinė išmoka mažinama mokamos senatvės pensijos suma.

Ūkio darbuotojui mokama 7,5 metų, bet tik iki pensinio amžiaus.

Mokama iki sutuoktinis sulauks pensinio amžiaus. Priedas nebemokamas, jei sutuoktinis gauna kompensacinę ūkio darbuotojo išmoką, susiranda nuolatinį darbą ar pradeda gauti valstybinę senatvės ar invalidumo pensiją. Planuojama išmokas mokėti už perleistos žemės hektarą, neviršijant 24 ha (pvz., jei bus perleista 30 ha žemės, išmoka bus mokama tik už 24 ha). Jei žemdirbys, kuris perleidžia ūkį, atitinka reikalavimus keliamus ir perleidžiant žemę, ir perleidžiant pieno kvotas, jis gauna išmokas pagal abi kryptis ir visos išmokos yra sumuojamos.

Vyresnio amžiaus ūkininkai gali nutraukti žemės ūkio veiklą ir perleisti ūkius (žemę, gamybos pastatus ir kvotas) jaunesniems. Nusprendę pasinaudoti tokia parama, ūkininkai privalės nepardavinėti produkcijos iš savo ūkio, tačiau galės gaminti produkciją ūkyje savo reikmėms. Ūkininkas turi perleisti (parduoti, dovanoti, perrašyti) žemę pagal žemės sandorius, įteisintus

LR Civiliniame kodekse asmeniui, kuris atitinka ūkio perėmėjui keliamus reikalavimus. Jei neatsiranda perėmėjo, norinčio perimti ūkį arba jo dalį žemės ūkio veiklai, ūkis ar jo dalis gali būti perduotas perėmėjui, kuris naudotų perimtą ūkį ar jo dalį ne žemės ūkio veiklai (pvz., apsodintų žemę mišku).

Reikalavimai ūkininkui, norinčiam pasinaudoti parama:

1. Vyras nuo 55 iki 62,5 metų amžiaus ir moteris nuo 55 iki 60 metų amžiaus.
2. Užsiima žemės ūkio veikla bent 10 metų.
3. Bent 4 metus deklaruoja pasėlius ir gyvulius.
4. Ūkininkauja ne mažesniame kaip 1 ha žemės ūkio naudmenų plote.
5. Turi minimalų 15 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą senatvės pensijai gauti.
6. Turima žemės ūkio ir kaimo valda yra įregistruota Žemės ūkio ir kaimo verslo registre.

Reikalavimai smulkaus pieno ūkio savininkui, norinčiam pasinaudoti parama:

1. Nuo 55 iki 70 metų amžiaus.
2. Turi priskirtą individualią pieno kvotą.
3. Yra registruotas individualių pieno kvotų duomenų bazėje.

4. Paskutinius 2 metus tiekia pieną rinkai.
5. Turi nuo 1 iki 4 melžiamų karvių, kurios įregistruotos Gyvulių registre.
6. Užsiima žemės ūkio veikla bent 10 metų.
7. Turima žemės ūkio ir kaimo valda yra įregistruota Žemės ūkio ir kaimo verslo registre.

Jeigu smulkaus pieno ūkio savininkas 2003 m. sausio 1 dienai Gyvulių registro duomenimis turėjo mažiau nei 5 karves ir atitinka visus ankščiau minėtus reikalavimus, tai jis paraišką paramai gauti gali teikti 2004 m. per paraiškų priėmimą; jeigu mažiau nei 5 karvės minėtame registre įregistruotos 2004 m. sausio 1 dienai, paraišką galima pateikti 2005 m. ir t.t. Kai žemės ūkio veiklą nutraukia smulkaus pieno ūkio savininkas, jis turi perleisti jam priklausančią pieno kvotą į valstybės rezervą. Savo asmeninėms reikmėms perleidėjas gali pasilikti tik vieną karvę.

2. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosauginiais apribojimais priemonės tikslai

Suteikiant paramą ūkininkaujantiems mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse ir vietovėse su

aplinkosauginiais apribojimais, siekiama:

- mažinti pajamų lygio skirtumus tarp regionų ir užtikrinti adekvačias pajamas ūkininkaujantiems mažiau palankiose vietovėse;
- užtikrinti nuolatinį žemės ūkio paskirties žemės panaudojimą ir išsaugoti gyvybingas kaimo bendruomenes;
- skatinti aplinkosauginius reikalavimus atitinkantį ūkininkavimą;
- užtikrinti aplinkosauginių reikalavimų *Natura 2000* teritorijose, skirtose paukščių apsaugai, taikymą.

Atsižvelgiant į nuolatinių gamtinių kliūčių intensyvumą, mažiau palankios ūkininkauti teritorijos

yra skirstomos pagal nepalankumo lygius:

- DNV – didelio nepalankumo vietovės (Švenčionių raj., Molėtų raj., Zarasų raj., Ignalinos raj., Trakų raj., Varėnos raj.).
- MNV – mažo nepalankumo vietovės (Rokiškio raj., Utenos raj., **Anykščių raj.**, Ukmergės raj., Rietavo raj., Šalčininkų raj., Širvintų raj., Lazdijų raj., Telšių raj., Plungės raj., Elektrėnų raj.). (7.1 pav.)

Remtina teritorija yra žemės ūkio naudmenos (ariama žemė, ganyklos, ilgalaikiai pasėliai), esančios patvirtintose mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse. Miško teritorijos neremtinės. Tuo laikotarpiu, kai yra skiriama parama, su sąlyga, kad ūkis nebus didinamas, ūkio didinti

neleidžiama. Kiekvienas ūkio didinimo atvejis nagrinėjamas individualiai ir nustatoma, ar šio didinimo tikslas nėra pritraukti papildomų lėšų pasinaudojant šia paramos schema. Parama papildomai teritorijai gali būti skiriama tik tais atvejais, kai įrodoma neabejotina nauda priemonės tikslų įgyvendinimui. Papildoma teritorija turi būti žymiai mažesnė nei pagrindinė teritorija ir neviršyti 2 ha. Pilna kompensacinės išmokos suma remtinas ūkio dydis yra iki 70 ha. Už likusią žemę kompensuojama taikant 50 proc. paramos normos. Jei tik dalis žemės ūkio valdos priskiriamos mažiau palankiai ūkininkauti vietovei, kompensacinės išmokos mokamos už tą dalį.

Paukščių apsaugai svarbios teritorijos yra patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. 22 “Dėl paukščių apsaugai svarbių teritorijų kriterijų patvirtinimo”.

Aplinkosauginiai reikalavimai taikomi žemės ūkio paskirties žemėse *Natura 2000* teritorijose,

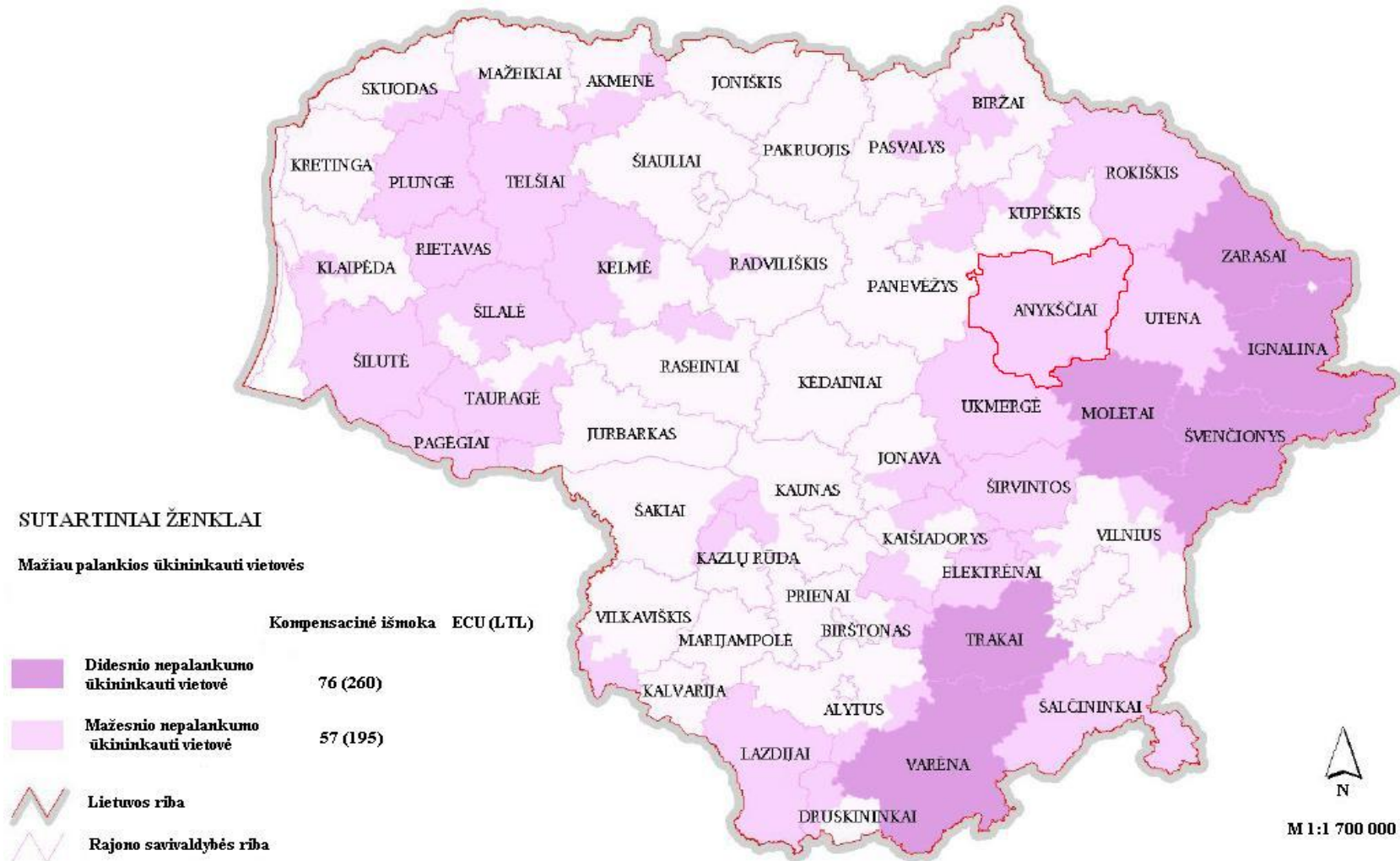
skirtose paukščių apsaugai:

1. Draudžiama keisti žemės paskirtį.
2. Draudžiama suarti pievas ir ganyklas.
3. Draudžiama keisti hidrologinį režimą, jei tai pablogins teritorijos būklę.
4. Draudžiama sodinti mišką.

3. Agrarinė aplinkosauga

- paviršinių ir gruntinių vandenų kokybės gerinimas;
- cheminių augalų apsaugos produktų naudojimo mažinimas;
- skatinti tradicinio Lietuvos kaimo kraštovaizdžio atkūrimą arba išsaugojimą (šlapžemių, pelkių, pievų);
- skatinti geros kokybės ekologiškų žemės ūkio produktų gamybos didėjimą;
- ūkiuose išlaikyti ir auginti nykstančias vietines naminių gyvulių veisles;
- kaimo gyventojų pajamų padidinimas, jų darbo ir gyvenimo sąlygų gerinimas;
- kelti paramos gavėjų savimonę apie aplinką tausojančios ir ekologinės gamybos praktikos bei aplinkosaugos sąmoningumo didinimą.

MAŽIAU PALANKIOS ŪKININKAUTI VIETOVĖS LIETUVOJE

7.1 pav. Mažiau palankios ūkininkauti vietovės Lietuvoje

3.1. Paviršinio vandens telkinio pakrantės apsaugos juostos programa

Tikslas –paviršinių ir gruntinių vandenų kokybės gerinimas.

Programos sąlygos:

- Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsauginės juostos turi būti įrengiamos prie natūralių arba reguliuojamų upių ir upelių, melioracinių griovių, ežerų ir tvenkinių (išskyrus kūdras) krantų.
- Apsauginės juostos pievose ir ariamoje žemėje turi būti įrengiamos su pagal nacionalinius įstatymus privaloma apsaugine pakrantės juosta ir taip papildomai praplėstos.
- Apsauginė juosta pagal paviršinio vandens telkinį turi būti ne trumpesnė nei 50 metrų.
- Įgyvendinant programą turi būti įtraukti visi ūkyje esantys vandens telkiniai.

3.2. Kraštovaizdžio tvarkymo programa

Tikslas – išsaugoti pievas, pelkes ir šlapžemes, išlaikyti ekstensyvas ūkininkavimo sistemas

pievose ir mažinti žemdirbystės intensyvumą.

3.3. Ekologinio žemės ūkio programa

Tikslas – plėsti žemės ūkio produkcijos asortimentą, skatinant paklausios produkcijos augimą, plėsti ekologinę žemės ūkio gamybą.

Parama teikiama už sertifikuotą ir deklaruotą žemės ar žuvintų tvenkinių plotą, naudojamą ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų gamybai.

3.4. Retų veislių programa

Pagal šią programą finansuojamas į FAO Nykstančių rūšių sąrašą įtrauktų gyvulių veislių, t.y. veislių, kurioms grėstų išnykimas, jeigu parama nebūtų suteikta pagal kitas programas, laikymas.

4. Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku

Pagrindinis šios priemonės tikslas yra skatinti žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, kaip alternatyvų žemės panaudojimą, bei skatinti miškų ūkio plėtrą.

Paramos gavėjai: ūkininkai, žemės ūkio bendrovės, kooperatinės bendrovės (kooperatyvai) ar kiti žemės ūkio veiklos subjektai ar jų asociacijos, bet kurie kiti fiziniai asmenys, nuosavybės teise turintys žemės ūkio paskirties žemę arba žemės savininko įgaliojimą, suteikiantį teisę paramos gavėjui tikrojo žemės savininko žemėje veisti mišką, savivaldybė arba jų asociacijos.

Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimo mišku priemonė numato tris paramos suteikimo schemas:

1. Miško įveisimo išmoka.

2. Įveisto miško priežiūros išmoka.
3. Prarastų pajamų kompensavimo išmoka.

Parama suteikiama pareiškėjams, kurie mišku apželdintoje žemėje vertėsi žemės ūkio produktų gamyba ir kitokia veikla, tačiau yra skirtingai kompensuojama pagal prarastų pajamų kompensavimo schemą, todėl paramos gavėjai skirstomi į dvi grupes:

- ūkininkas ar asociacija;
- Kiti asmenys.

Ūkininkas ar ūkininkų asociacija – fizinis arba juridinis asmuo, kuris:

- bent 2 metus iki miško įveisimo deklaravo nuosavą ar nuomojamą žemę, kuri bus apželdinta,
- bent 2 metus vykdė buhalterinę apskaitą pagal Žemės ūkio ministerijos nustatytą tvarką ar gali pateikti kitus dokumentus tiesiogiai įrodančius, kad žemės sklypas, kuriame veisiamas miškas, iki apželdinimo buvo naudojamas žemės ūkio produkcijos gamybai,
- neturi mokestinių įsiskolinimų bei įsipareigoja vykdyti buhalterinę apskaitą pagal Žemės ūkio ministerijos nustatytą tvarką,
- žemės ūkio valda, kurioje bus vykdoma ši priemonė, yra registruota Žemės ūkio ir kaimo verslo registre.

Jei ūkininkas pretenduoja į paramą pagal priemonę “Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos”, pagal šią priemonę paramos negaus. Asociacija šiame kontekste reiškia asociacijas, kooperatyvus ir panašias struktūras. Parama gali būti skiriama ir kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, įregistravusiems valdą Žemės ūkio ir kaimo verslo registre.

4.1. Miško įveisimo išmokos schema

Parama pagal šią schemą mokama faktinėms miško veisimo išlaidoms padengti, pateikus miško įveisimo išlaidas patvirtinančius dokumentus. Jei žemės savininkas įveisia mišką savo jėgomis (pats paruošia apželdinimo planą, paruošia dirvą, sodina sodmenis ar sėja sėklas) ir nepateikia išlaidas patvirtinančių sąskaitų, skiriama 60 proc. didžiausio paramos lygio dydžio išmoka.

Reikalavimai paramos gavėjui:

1. Iš teritorinio žemėtvarkos skyriaus gauti Vyriausybės nustatyta tvarka išduotą leidimą miškui veisti.
2. Parengtas miško želdinimo projektas turi būti patvirtintas valstybinių miškų pareigūnų.
3. Miško želdiniuose turi būti mažiausiai 20 procentų lapuočių medžių rūšių. Parama nesuteikiama veisiant spygliuočių miškus.

4. Rengiant projektą būtina laikytis Aplinkos ministerijos parengtų rekomendacijų. Parenkant medžių rūšis, reikia atsižvelgti į dirvožemio sąlygas.

5. Pasirenkant miško apsaugos nuo laukinių žvėrių priemones, būtina pasirinkti ekonomiškiausią ir mažiausiai kenkiantį aplinkai būdą priklausomai nuo sodinamų rūšių.

6. Parama neskiriama mažesnių kaip 1 ha plotų apželdinimui. Jeigu naujai veisiamas miškas tampa jau esančio miško dalimi, minimalaus dydžio apribojimas netaikomas.

7. Parama neskiriama lauko apsauginių juostų veisimui.

4.2. Įveisto miško priežiūros schema

Įveisto miško priežiūros ir apsaugos išmoka mokama 5 metus kasmet faktinėms miško priežiūros ir apsaugos išlaidoms kompensuoti visiems, kurie apželdino savo žemę ir gavo miško įveisimo išmoką.

5. Parama pusiau natūriniais restruktūrizuojamiems ūkiams priemonės tikslai

Pagrindinis priemonės tikslas yra paverčiant smulkius pusiau natūrinius ūkius komerciškai gyvybingais, paspartinti ūkių pertvarkymo procesą ir paskatinti konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje, plėtoti žemės ūkį, skatinti alternatyvias veiklas kaimo vietovėse, įgyvendinti agroaplinkosauginius reikalavimus.

Pusiau natūrinis ūkis – tai ūkis, kuriame ūkininkaujantis ūkininkas iš ūkinės veiklos gaunamų pajamų, padengus gamybos materialinius kaštus bei ūkyje užimtų narių įdėto darbo vertę, gali įsigyti būtiniausias gamybos priemones, kurių dėka sudaromos palankios sąlygos laipsniškam persitvarkymui į konkurencingą prekinį ūkį.

6. Europos sąjungos standartų diegimas priemonės tikslai

Pagrindinis priemonės tikslas yra suteikti žemės ūkio veiklos subjektams paramą kompensuojant kaštus, atsirandančius dėl žemės ūkio veiklos derinimo su ES keliamais reikalavimais. Šia priemone visų pirma siekiama paremti žemės ūkio veiklos subjektus, norinčius atitikti ES keliamus higienos bei sanitarijos reikalavimus pieno ūkiams bei Nitrato direktyvos reikalavimus, kurie užtikrintų užterštumo azoto junginiais mažinimą vietovėse, kuriose užsiimama žemės ūkio veikla.

Išvados ir pasiūlymai

1. Iš viso 2004 metais buvo užregistruota 1456 ūkininkų ūkių. 2005 metais jų skaičius išaugo iki 2056. Per trejus metus vidutiniškai kasmet užregistruotų ūkių padidėdavo trimis šimtais. Tai rodo, kad ūkiai stiprėja, vis daugiau žmonių nori ir gali ūkininkauti, be to didesnį registracijos suaktyvėjimą lėmė valstybės bei ES fondų teikiama parama.
2. 2004 m. Anykščių rajone 5873 žemės ūkio subjektai buvo deklaravę žemės ūkio ir naudmenų pasėlių plotus. Deklaruoti plotai sudarė 63006,18 ha. 2005 m. 5747 žemės ūkio subjektai deklaravo 62642,08 ha ploto. Pastebima, kad 2005 m. sumažėjo asmenų deklaravusiųjų pasėlius skaičius bei deklaruojamas plotas. Per 2004 – 2005 metus Anykščių rajone 40 ūkio subjektų pasitraukė iš prekinės žemės ūkio gamybos ir tai iš dalies sąlygojo 2005 metais sumažėjusio deklaruotų žemės ūkio naudmenų plotą.
3. Rajone daugiausiai yra nuo 3 iki 10 ha. ploto ūkiai, jie užima 38 proc. tokie ūkiai nėra labai rentabilūs. Nuo 10 iki 20 ha – 24,22 proc., o labai smulkių ūkių, kurių plotas nuo 1 iki 3 ha ploto - 16 proc. Ūkį vidutiniškai sudaro 3 sklypai, tai įtakoja neracionalų žemės dirbimą. Visoje Utenos apskrityje stambesnių ūkių skaičius procentiškai yra mažesnis nei Anykščių rajono ar Lietuvos ūkių.
4. Anykščių rajone ūkininkų nuosava žemė sudaro 64 proc. bendro naudojamo žemės ploto. Su nuomojama žeme (pagal pasėlių deklaravimo duomenis) vidutinis rajono ūkininko ūkio dydis panašus kaip ir vidutiniškai Lietuvoje – 19,97 ha. Siekiant plėsti ūkininkų ūkius bei sumažinti jų žemės fragmentaciją tikslinga rengti konsolidacijos projektus ir pagal juos atlikti žemės sklypų išsidėstymo pertvarkymą.
5. Ūkininkų ūkių registravimo tvarka yra gana paprasta, bet tai neskatina jaunų ūkininkų registracijos. Ūkininkai iki 40 metų Anykščių rajone tesudaro 12 proc.
6. Kaimo plėtros rėmimo programoje, didžiausias dėmesys skiriamas ankstyvam ūkininkų pasitraukimui iš prekinės žemės ūkio gamybos, paramos teikimo ūkininkaujantiems mažiau palankiose teritorijose, agroaplinkosaugai bei žemės ūkio paskirties žemės apželdinimui mišku.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aleknavičius A., Ūkių žemėnaudų pertvarkymo ekonominiai tyrimai. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos vandens ūkio instituto mokslo darbai. 2001. 15(37)
2. Aleknavičius P., Sudonienė V., 2003. Žemės ūkio paskirties teritorijų tvarkymas ekonominiu ir ekologiniu aspektais. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto Vandens ūkio instituto mokslo darbai, 2003, 22(44).
3. Aleknavičius P. Žemės naudojimas Lietuvoje: problemos ir perspektyvos. Iš: Žemėtvarka ir melioracija, 2002, Nr. 6, p 35-38.
4. Brusokaitė-Stravinskienė V. Ariamosios žemės naudojimo pokyčiai Vidurio Lietuvoje // Vandens ūkio inžinerija: Mokslo darbai / LŽŪU, LVŪI. - 2002, T. 21 (43).
5. Daugalienė V. Žemėtvarkininkai rengiasi žemės konsolidacijai, [interaktyvus]. [žiūrėta 2005-12-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/nzt/takt/str2.htm>>.
6. Daujotis A.R. Kokio dydžio bus ateities ūkiai? Iš: Mano ūkis. Vilnius, 2001, Nr. 2, p. 6 - 7.
7. Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės "Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas" administravimo taisyklių pakeitimo Žemės ūkio ministerija // Valstybės žinios: 2006 Nr.38-1358
8. Dėl Kaimo plėtros 2004-2006 metų plano priemonės "Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais" administravimo taisyklių pakeitimo Žemės ūkio ministerija // Valstybės žinios: 2006 Nr.39-1413
9. Dėl Tiesioginių išmokų už žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotus administravimo bei kontrolės 2006 m. taisyklių patvirtinimo Žemės ūkio ministerija // Valstybės žinios: 2006 Nr.32-1145
10. Dėl ūkininkų ūkių registravimo ūkininkų ūkių registre tvarkos Žemės ūkio ministerija // Valstybės žinios: 2003 Nr.77-3538
11. Dėl Žemės ūkio naudmenų ir pasėlių plotų ribų įbraižymo žemėlapiuose ir darbų organizavimo 2006 metais taisyklių Žemės ūkio ministerija // Valstybės žinios: 2006 Nr.32-1143
12. Gurskienė V. Žemės naudojimo optimizavimas Vidurio Lietuvos ūkiuose // Vandens ūkio inžinerija: Mokslo darbai / LŽŪU, LVŪI. - 2002, T. 19 (41).
13. Gurskienė V., Ūkio žemėtvarkos projektų techninė-ekonominė analizė. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos vandens ūkio instituto mokslo darbai. 2001. 15 (37).
14. Juškienė K., Kėdainių rajono žemės sklypų konsolidacija. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto Vandens ūkio instituto mokslo darbai, 2003. 22(44). 2. Studentų mokslo darbai.

15. Lankelis, L. The Influence of Size Configuration of Land Plots on Rationat Land Use.
Iš: Vandens ūkio inžinerija: mokslo darbai. LŽŪU, Lietuvos vandens ūkio inst., 2002,
T.18(40), p.65 - 70.
16. Lietuvos mokslas. Lietuvos dirvožemiai. -Vilnius, 2001
17. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį
nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" (1991 04 18, Nr. I-
1454)//Valstybės žinios, 1991. Nr. 65 -1558.
18. Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą
atkūrimo. įstatymo įgyvendinimo tvarka (1997 09 29, Nr. I - 1057) // Valstybės
žinios, 1999. Nr/90 - 2246.
19. Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas (1999 05 04, Nr. VHI-1159) //
Valstybės žinios, 1999. Nr. 43-1358.
20. Lietuvos Respublikos ūkininko ūkio įstatymas, nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m.
balandžio 1 d. Nr. IX-1250, 2002-12-10, // Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5537
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 birželio 25 d. nutarimas Nr. 817 „Dėl
ūkininkų ūkių registro reorganizavimo ir ūkininkų ūkių registro nuostatų
patvirtinimo" // Valstybės žinios, 2003. Nr. 56-1341.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl valstybinės žemės sklypų
pardavimo ir nuomos žemės ūkio paskirčiai (veiklai) (2003 02 18 Nr. 236) //
Valstybės žinios.
23. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (1994-04-26 Nr. 1-446} // Žin., 1994. Nr. 34-
620; 1995. Nr. 53-1294; 1996. Nr. 100-2262; 1997. Nr. 66-1598; 2000. Nr. 42-1191;
2000. Nr. 58-1706.
24. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (2004-01-27 Nr. IX-1983) // Žin., 2004. Nr.
28 - 868.
25. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ir aplinkos ministro patvirtintos Žemės sklypų
formavimo rengiant žemėtvarkos projektus taisyklės (2003-04-04. Nr. 3D-137-
164) // Valstybės žinios, 2003. Nr. 83-3626
26. Lietuvos respublikos Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinasis įstatymas,
Nauja redakcija (2004 11 15 Nr. IX-2406). Iš: *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 124-4490.
27. Matonienė D., Ūkininkavimo tipų ir dydžių vertinimas mažiau tinkamose
ūkininkauti vietovėse. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos žemės ūkio
universiteto Vandens ūkio instituto mokslo darbai, 2003. 22(44).
28. Miknius A., 1998. Žemės ūkio žemėnaudų formavimo analizė // Tarptautinės
konferencijos Žemės reforma ir žemėtvarka , 98 pranešimai. - 1998, Kaunas -

Akademija, p. 60-69.

29. Nacionalinė žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000 - 2006 metams programa. - V.: Žemės ūkio ministerija. 2000. - 202 p.
30. Petrauskaitė E., Kauno apskrities ūkių dydžiai Europos sąjungos šalių kontekste. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto Vandens ūkio instituto mokslo darbai, 2004. 25(45)2. Studentų mokslo darbai
31. Radvilaitė V., Radviliškio rajono ūkių žemėnaudų analizė. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto Vandens ūkio instituto mokslo darbai, 2001. 22(44). 2. Studentų mokslo darbai
32. Raulinaitė G., Ūkininkų ūkių formavimosi ypatumai Kauno rajono Garliavos seniūnijoje. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Lietuvos žemės ūkio universiteto Vandens ūkio instituto mokslo darbai. 2004. 25(45). Studentų mokslo darbai
33. Sudonienė V., 2002. Ariamos žemės naudojimo analizė Lietuvos ūkiuose 2000 - 2001 m. //Vandens ūkio inžinerija: Mokslo darbai /LŽŪU.LVŪI - 2002, T. 18(40).
34. Uždavinienė V., Kriščiūnaitė L. Ūkių ekonominio pajėgumo ir konkurencingumo didinimo galimybės regionuose. Konkurencingas žemės ūkis ir jo svarba šalies ekonomikai: mokslinė konferencija: straipsnių rinkinys. Vilnius, 2001, p. 178 - 184.
35. www.anyksciai.lt/index.php?fuseaction=displayHTML&file=File_2.php&langparam=LT [interaktyvus]. [žiūrėta 2006-04-28]
36. www.is.lt/Utenos_apskritis/ [interaktyvus]. [žiūrėta 2006-04-30]
37. www.nma.lt/index.php?2019637421 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-02-19]
38. www.vic.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2006-03-20]
39. www.zum.lt/min/failai/KPP_-pagrindines_nuostatosN.pdf [interaktyvus]. [žiūrėta 2006-04-28]
40. Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas 2002 06 25 IX-987 // Valstybės žinios 2002, Nr.72-3009